د لوي څښتن په نامه

فلسفه

داسې لږ له فلسفې

د پښتو نړيوالې ورځې ته

د ۲۰۲۰ ز ک جون مياشت

راټولونکی: ډاکتر محمد میرک شینواری

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوي ښتن په
ستر نامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابپېژندنه

د کتاب نوم: فلسفه

راټولونکی: ډاکتر ماخان میرې شینواری

خپرندوي. کتابتون. کوم Ketabton.com

د خپرولو کال جولای . ۲۰۲۰ ز ک

د راټولونکي برېښناپته:

smakhn1946@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سریزه الف
فلسفه ۱
د یوه فیلوسوف ادعا ۳
فلسفه څه شی دی؟ ۴
تېزې ۵
انتیتېزې ۷
هیوپوتېزې ۹
د کانت هیوپوټطزې سره د حکم بڼه ۱۳
په افانستان د روغې راتګ عملي بېلګه ۱۵
هغه ویونه چې روښانونه غواړي ۱۷
د سوچه هوښیارتیا فکري توان انتینومي ۱۹
.... دویمه برخه ۲۵
فورمال لوګیک ۳۲
لوګیک یا لوجیک ۳۴
د شمېرپوهنې سم اند ۳۶
د راټولوونکي لیکنې او ژباړې ۴۲
د راټولوونکې ژوند ته لنډه کتنه ۵۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف

سریزه:

د دې لیکلنې سره توکلي مخامخ شوم. زړه مې نه وو، چې له فلسفې سره ځان بوخت کړم، خو سره له د ې مې هم دا یو څو فلسفي لیکنې له الماني څخه له تاسو سره ګډول زړه وغوښته. په دې خو پوهیږو، چې فلسفه یو په زړه پورې د لوست خوندیونې لري او ډیرې خبرې پرې کېدی شي.

دا څه چې له تاسو سره ګډوم، هیله ده، چې داسې ستاسو د خوښی لامل به شي. فلسفه کې تل اندونه سره بدل وي، خو دا زه چې تاسو سره ګډوم، دا ما د الماني لیکوالانو لیکلې له تاسو ګډول دي، چې ماته یې هغه لیکنډول خوند راکړ او هیله لرم، چې ما به دا داسې لږ څه د بنسټ لیکنې په څېر نه، خو داسې ورنږدې خوند به ترې واخلی.

زمالیکنې دباندني ویونه کم لري او له دې امله هم هیله ده، چې تاسو د ورسره نابلد په څېر ستړي نه کړي.

ګرانو لوستنکو: زه هڅېدلی یم، چې زما لیکنې ډیرې ټولپوهوړ ولیکم، خو داسې که نه وه ما ته به خښنه وکړی.

په دې لیکنه کې – لکه په نورو کې – زه هڅېدلی یم، چې فلسفه هم په پښتو، دا پهدې مانا، چې ساده او پوهوړ ولیکم.

دا یوه له څېړونکو رانیولې پوهنیز د پرېخبرو څه دي، چې زما له اند او عقېدې سره سر او کار نه لري. دلته ما دا لیکنې راټولې کړي او ډیرې خوندورې راته بریښي، چې زړه مې تاسو ته د دې وړاندې کېدل په مینه وغوښتل

ما غوښتل چې دا فلسفي ویونه سره رایوځای او تاسو ته یې د پښتو ترې پ،هېدنې سره برګ اندې کړم، خو د لاسه مې پ،ره نه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه Philosophie

نوموتي يا مشهور فيلوسوفان:
په څېره کې کېنې پلاتون د خپل زده-کوونکي ارېستوتالس سره
په خواشينۍ باید ووایم، چې هغه څېرې ورانې
شوې وې او له دې امله ما نه شوې پورته کولی.

داسې لږ څه له فلسفې:
په فلسفه (زړه یوناني کلیمه φιλοσοφία ده یا وی دی، چې د *philosophía* سره لاتین شوې اوټکې په ټکي یا وی ییزه مانا يې ،، مينه وهوښيارتيا ته،، يا ،، د هوښيارتيا سره مينه،، ده) کې هڅه کيږي، چې نړۍ او انسان په ټولو یوګونوالو، تر بنسټه وپیژني، روښانه کړي او پرې وپوهيږي.

د نورو پوهندسيپلينونو څخه فلسفه په دې کې ځان بيلوي يا د نوروپوهنو سره له دې لارې توپيرلري، چې په يوه ځانګړې ريښه کې او يا ټاکلې متودپوهنه کې رابنده نه وي، بلکه د هغې پوښتنکونه او د هغې ځانګړنې هغې ته تلنډول د هغې د الاتو ډېرډولوالي شيانورشوګانو د رقم له لارې کرکتريستيکي يا تيوپيکي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې ژړيټکي سم اند (د سم اند اړوند فکري پوهنه)، اېتيک يا اخلاق(د سم کړنلار پوهنه) او ميتافزيک (د شتون او رېښتينوالي لومړنيو دلايلو پوهنه) دي. نور سټډسپلينونه پيژندنتيوري او پوهنتيوري دي، چې دوي د پوهيدنګټنويا پوهيدنلاس ته راوړنو، په ټوليزه توګه همداسې په ځانګړي توګه د بيلابيل يوګونپوهنو د پوهيدنډول امکانات دي.

پيلراوړنه يا پيلامه:ستونځې شته، کومې چې د ټيک پوهنو د مرستې سره هم په کار نه يا نه پوره اچول کيدی شي:

د دې پسې پوښتنه چې څه شی ،، بد،، او،، ښه ،، دی، ،،

.... ٢ ....

حقوالی(؟)،، څه مانا لري، ايا خدا(ج) (خدای مې دې نه ګوناه کاره وي،د فلسفې څيړنه ده)شته، ايا انسان يوه نه مړه کيدونکې ارواح لري اويا ،، د ژوند موخه،، څه شی دی.

همداسې کيدی شي د پوښتنويونو بل ټولګی د بيلګې په توګه پيداښتي پوهنې وي:

-- بيولوژي په حقيقت کې د ژونديو نړی څيړي، خو دا نه شي ټاکلی، چې د دې ژوندي ،، شتون،، څه سر ته رسوی، ايا او کله دژونديو اورګانيزمونو(غړو) د مرګ اجازه شته يا د انسان ژوند کوم حقونه او مکلفيتونه خوندي لري.

-- د فزيک او د شميرپوهنې سره کيدی شي پيداښتي قوانين يا لارې وويلی يا افاده کړای شي يا روښانه کړای شي، خو پوښتنه، چې ايا پيداښت بيخي د قانوني لارې جوړ دی، دا کوم پيداښتي پوهنه بيخې نه شي ځوابولی.

-- حقوقپوهنه څيړي او کره کوي، چې که يو څه د قوانينو سره په همغږی پيښږي، څه شی چې د غوښتنو – يا هيلوسره سم قوانينومنځ پانګه کيدی شي، دا د هغې له بنديز يا چوکاټ اوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-- ټوليز نه ځانله د هر يوګونپوهنې ، بلکه بنسټيزه پوښتنه راپورته کيږي، چې موږ له دې لاسته راوړي پوهې سره څنګه ځان برابرولی - يا سمولی شو.

-- له دې سره پوښتنې شته، چې د فکرکولو پولې لمسوي، لکه دا پوښتنه، چې ايا دا په همدې سترګورپ کې ځانيز- يا ځانله حس کړی ربښتياوالی هم په ريښتونې شتون لري.

په ټولوداسې حالتونو کې د يوګونو پوهنو روښانه-ونو مودل له وينو پاتيږي يعنې څه نه شي ويلی، دا فلسفي پوښتنې دي.

يوناني فيلوسوف پلاتون Platon(428/27 – 348/47 د عيسوي وخت د مخه) له دې امله په دې څيره (که غواړی‌تصوير) کې شک پيدا کړ، کومه چې انسان پخپله له ځانه او له نړی‌ ورکړی وه.

په خپل نوموتي يا مشهورکتاب سمځورته يا د سمڅې سره برابرHöhlengleichnis کې هغه د نور څنګ د عادي انسان رابندې يا محدودې احساسونې توانوالی او پيژندتوانوالی داسې راګرځوي يا هنداره کوي.

.

.... ۳ ....

دوي د خپل برابر يا ورته سره څنګ په څنګ لړی‌ په يوهمځه کې ناست، ټول په يوه ډول تړلي، داسې چې دوي سيده مخا مخ د سمڅې ديولونه خپل مخ ته کتلی شي(لنډ خپل مخ ته دسمڅ ډيولونه ګوري). يو وور رڼا ورکوي، چې هلته د سمڅې لرې برخه د انسانان شا ته بليږي. د انسانان اود وور منځ کې – دا هم د دوي شاته- يوديوال، چې د هغې شا ته بيلابيل شيان وړل او په خوزښت راوړل کيږي، چې ديوال جګوي او هغه سمځديوال په څير کتنه انسانانو ته د خوزنده سيوري په څيرځرګنديږي.

د ديوال شاته د دې وړنوغړونه او کشار يا کشپش دې پرلپسې د ديوال تړلو انسانانو سترګو ته مخامخ هم بايد همداسې د سيورو پرمخوړلو يا د سيورو مخ ته وړلو په څير باورولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د د ې صحنې سره پلاتون موږ ته څرګنده ،، رېښتونی،، نړۍ له سمڅې دباندې د لمر په رنا کې په مخامخول یا تضاد کې راوړل یا کونترستونه kontrast کې راولي اود دې هنر کلیمې له لارې موږ ته پوهوړکوي یا رانښايي، چې ولې فیلوسوفان رېښتیاوالی، دا په دې مانا چې حقیقت ته نږدېوالی انساني احساس یا رښتیانیولي په پوښتنه کې راولي.

د یوه فیلوسوف ادعا

د یوه فیلوسوف ادعا دا ده، چې خپل ځان اونړۍ ازماېښت ته اچوي یا ازمايي. شیان هم کوم چې زیات کسان یې د هرو مرو یا پخپله ترې پوهیدنې او ورکړل شوي ګوري، په فلسفه کې له سره پوښتل کیږي، د شک لاندې راځي او ازمایل کیږي- د بیلګې په توګه پوښتنه، چې ایا،، رښتیاوالی،، یا ،،حقیقت،، په ختپه یا په رېښتونې داسې دۍ، لکه څنګه یې چې موږ رېښتیا نیسو. ،، موږ څنګه باوري کیدی شو، چې دا څه موږ ګورو، رېښتیا شتون لري؟،، ، یو فیلوسوف له ځان داسې پوښتي. داسې دې سوکراتس هغه خورا خوره شوې یا نوموتې یا مشهوره غونډاله هم ویلي وي، چې: ،، زه پوهیږم، چې زه نه پوهیږم،، - یو شعوري مخامخوالی(تضاد) دۍ، ځکه چې دی څنګه پوهیدی شي، چې دی د خپلې وینا له مخې بیخي نه پوهیږي؟

داسې فلسفي پوښتنې تل ستونځمنې دي او تل ګرانې یا دزړه پورې نه دي- دوي کسان په شک کې راولي او خپل نړۍ لید په لړزه کې راولي. هغه رېښتیا پسې هڅاند انسان دې د سره یا پیله – زیات نارامه- لید له لارې په نړۍ نوموتې لیدني یا مشاهدې(؟) لاس ته راوړي اوله دې لارې یو ،، ریښتیا هڅانده،، ، ،، حقانیت،، یا ،،ډېر ښه،، ژوندوکړای شي یا مخ ته بوزي.

Der hermeneutische Zirkel: Das Ganze als Summe seiner Teile

هرمینوېتیکې ګردۍ(دایره): ټول د هغه د برخو زیاتون یا جمعې په څیر.

.

.... ۴ ....

په داسې ترڅ کې چې یوګونې پوهنې د ټاکلو الاتو د پوهیدلو سره موخه-ور بوخت دي، هرمینوېتیک پخپله د پوهیدنې پوهنې سره بوخت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وی هرمینوېتیک د زاړه یوناني وی hermeneuein څخه راوتلی. دا کړنه یا فعل د ،، روښانول، وړاندې کولو،، - هرمینوېتیک له دې سره په لړې موخې یوه د وړاندې کولو لار ښايي.
دا هم یواوړده د خبرو څه دی، چې هرومرو به د لوستونکوله پاره په زړه پورې وي او د ن ج له لارې میندلکیدی شي.

فلسفه څه شی دی؟

د فلسفې په هکله د اروپا د غوره فیلوسوفانو اندونه:

نه شي کیدی چې ،، فلسفې،، ته ټولیز باوري پیژند ورکړ شي، ځکه چې هریو ، چې فلسفې کوې یا -وایي، هغه هر یو د شیانو په هکله خپل اند ته وده ورکوي. له دې امله پورته کړلو پوښتنو ته نږدې دومره ممکن ځوابونه شته. لکه فیلوسوفان.

کارل فریدریښ فون وایځیکر Carl Friedrich von Weizsäcker یوځل داسې ویلي یا فرمولبندې کړې: فلسفه پوهنه ده، چې په هغې څوک خبرې نه شي کړی، بې له دې چې دا پخپله مخ ته بوزي یا سرته رسولو هڅه وکړي.

اریستوتلس: – Aristoteles: *Metaphysik* I 2, 982 b 12

له دینونو ، دیني ټولنو او نړی لید څخه په بل ډول فلسفه د پورته ،، فلسفي،، یادشوو په کار اچونې بل ډول پوښتنو کې ځانله په هوښیارتیا تکیه کوي، دا په دې مانا چې راشنل یا فکري دلایلو، چې نور د مخه نیونې (لکه د بیلګې په توګه په یوه ټاکلي مخ ته پروت درس یا پوهنه باندې عقیده) نه غواړي.

پای یادونه:

دا چې ما د مخه څوفلسفي اړونده لیکنې راټولې کړې وي، نو له دې امله دا لیکنه، خو:

د نورو پرمختللو ژبو په ویپانګو او لیکلتوان موړهلته پوهیږو، چې ورسره مخامخ شو اوڅه ترې رانیسو. د دوي د ډېرډوله ویونوله پاره په زیات وخت کې په پښتو کې یوه مانا پیداکولی شو، خو موږدا د خپلې ژبې لوستونکوله پاره داسې چمتو کولی شو یا داسې باید چمتو کړو، چې پرې وپوهیدلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لیکنې راټولونه اولیکنه-په ځانګړې توګه د غونډالو چمتوکونه- راته پوره له ستونځوډکه وه، هیله ده، چې ګران لوستونکي به یې له لوستلوسره ستونځې ونه لري.

زه خو مسلکي نه یم، کیدی شي یومسلکي کس دا په اسانۍ سره راټول اوولیکلی شي.

.

.... ۵ ....

ډاکتر ماخان میرۍ شینواری

تیزې Die **These**

یادنه: ما چې زموږ د ځوانو لیکوالانو لیکنې د هیوپوتیزې په هکله ولوستې او ولیدې. دوی یې په فرضیه په پښتو یې نیونه ده، خو دا موږ ترې پوهیدونې فرضیه نه ده او له دې امله به داسې ویونه همداسې په خپله ختېه لیکني پرېږدو او نه به یې پښتو کوو. دا یوه اوږده او خېړنیزه منځپانګه لري، چې موږ بیا دنورو ستونځو سره مخامخ کوي.

زه په دې اند یم، چې هغه زیات څه سره چې مسلکي وي او یا یې په پیداښتي توګه پښتو انډول نه شي پیداکېدی یعنې دا ویونه په ختېه کې هم پیداښتي نه وي، نو هغه دې همهغسې پرېږدو او پښتو کوو دې یې نه.

تیزې Die **These** (زړه یوناني کلیمه ده *thésis* θέσις الماني (Behauptung ، aufgestellter Satz یو ښوونیزه ِغوښتنه (غوښتنه یا ثبوت، چې ښوول کیږي) یا یوه لارښوده غونډاله ده. مخامخ غوښتنه یې کیدی شي Antitheseانتیتیزې وي.

د مخه راوړنه: دا غوښتنه په لیکنه کې شوې وه، چې دلته څه زیاتیدی او کمیدی شي. دا مې ځکه ولیکه، چې دوی هم لا تراوسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېرو داسې پوهنيزو شيانو کې تل د نوي څه سره مخامخ کيدی شی، ځکه دا ورته بسيا نه کوي.

پيژند: يوه تيزې يو اند يا فکر او يا يوه غونډاله ده، چې د هغې سمون يوې ښوونې ته اړتيا لري. د يوې تيزې ليکونکی رښتياغوښتونی دی. که تيزې د ښوونې جوګه نه وي، بايد دا وغورځول شي. په بل حالت کې کيدی شي په تيزې ودريږي يا تيزې کلکه ونيسي. په ټوليزه توګه يوه تيزې يوه وينا ده، چې له يوه ګډوله څخه هغه غوره له وينا څخه پراګماتيکي رامخ ته کوي همداسې باوري کيدو ته يې بايد راوړي. که يوه تيزې ناسمه وي، نو نه شي کيدی چې کوم ډول ښوونه يې هم په دليل ودانه کړی شي. د ښوونې تګلار هم د هغه اړونده ډول لارو په واک کې ده (لاندې وګورۍ).

د يوې قضيې او تيزې منځ کې توپير د وينا پوهنې په براګماتيکي چاپيريال کې پروت دی.

.... ۶ ....

يوه کارتيزې يوه ځغلنده ايښوولشوې يا منځ ته راغلې تيزې ده.

د تيزې، قضيې(تيورېم) اوتيوري منځ کې توپير به اوس د يوې بيلګې په بنسټ انځورشي:

- تيوري يا نظريه: ميکروايکونوميکي تيوري د او په کې يوګوني اقتصاد سره ځان بوختوي.

- قضيه يا تيورېم: د ميکروايکونوميکي د باورورشو تيوري په دننه کې فرمول شوې Coase د داسې نوموتې **Coase-Theorem** (دا د ميکرو ايکونومي بنسټيزتيورېم (بنسټېزه قضيه) دی). دا روښانه کوي، چې – د تيوري د ټاکلو شرايطو لاندې – مارکيټونه د افراطي افکتونو سره چليږي (په ملي اقتصاد کې سړی د اکسترېم افکت externen Effekt (دباندېوالی) لاندې د ناانډوله اېکونوميکي پرېکړو اغيز په نه-برخه لرونکو په نخښه کوي، نو اغيز، چې هغې له پاره هيڅڅوک (ښه يې : بې له هيڅ) پيسې نه ورکوي يا يو برابروالی لاس ته راوړي).

تيزې: اوس يو بل پوه(عالم) هم غواړي يوې باوري قضيې ته وده ورکړي اود دې له پاره يوه تيزې منځ ته راوړي، چې دا لومړی بايد وښوول شي. که دا تيزې پخپله په ځان کې پوهنيزه د منلو – نه منلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(که غواړي: جنجالي) وي همداسې په منلو-نه منلو (يا ربښتيا-ناربښتيا) بنسټيونو ودانه وي، دا په لومړي ځل کې يواځې يا فقط داسې په نامه کارهيوپوتيزې (هيوپوتېزې وروسته وګورۍ) جوړوي.

د تېزې د وی یا کلمې تاريخ: دا د تيزې کلمه يا وی د انتيکې فلسفې زېږنده ده. په يوه ديالکتيکي خبرو اترو يا بحث کې دا کليمه د پوښتوني اند انځوروي (دا د XYZ حالت دی او يا د XYZ حالت نه دی)، کوم چې دی يو د بل سره خبرو يا مباحثې وختورشو کې وساتي يا ولري. په پوښتنه – ځواب –لوبه کې دا د پوښتوني څخه د پوښتنکونکي موخه ده، په هغه کې چې دی(پوښتنکونکی) هغه (پوښتونی) په مخامخ خبرو کې راګير کړي يا راونيسي. له دې امله اريستوتلس په دې اند دی، چې په ديالیکتيکي يود بل سره يا يود بل مخامخه خبرواتروکې سم انديزه پايونه تمرين شي يا تمرين کړي. په دې موخه نو تيزې د يوې غوښتنې راوړنه ده.

کله کله تيزې د ډېرو له پاره يو اورلګيت دی، لکه په ۱۵۱۷ ز کال کې د مارتين لوتر ۹۵ تيزې د هغه وخت د کليسا په هکله (په دې به نورې خبرې نه کوم، خودا به په ياد راوړم، چې دې تيزونو يواوړد جنګ منځ ته راووړ).

ايمانول کانت په څلورو Antinomien der reinen Vernunft په سوچه ربښتيا انتينوميو(که وخت وو،نودابه هم وليکم. پوره په زړه پورې دی) کې تيزې د انتيتيزې سره مخامخ کړه يا مخامخ وليکله. کانت د دې له پاره دليل راوړ، چې سړی تيزې همداسې انتيتيزې ښه مدللې کولی شي. له دې امله نشي کيدی چې تيزې او همداسې انتيتيزې سمې وي. له دې زيات سړی اړيندوله د هوښيارتيا په مخامخوالي يا تضادونو

کې راګير کيږي، که دا په ارواح باندې، دا نړۍ په ټوله کې يا خدای(ج) (پسې) فکروکړي او د بيلګې په توګه د خپلواک غوښتنو(تيزې) يا د ديترمينيزموس(ټاکلتيا يا ټاکلوالي) Determinismus(انتيتيزې) دليل راوړلشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دیترمیناري، کره کونه، پولې اېښوونه، رابندونه(محدودونه)) داسې اند دی، چې ټولې پیښې – په ځانګړې توګه راتلونکي هم- د دمخه ورکړ شوو شرایطوسره یواځني کره – یا ټاکلشوي دي. مخامخ تیزې Indeterminismus)) په عقیده ده، چې ټاکلې پیښې شته، چې دوی نه یواځني د مخه ورکړشووشراطو له خوا ټاکلي دي، بلکه ناټاکلي دي.

یوهان ګوتلیب فیښتې Johann Gottlieb Fichte یې په مخامخ د ټولو پوهنیزپوهنو (علمي پوهنو) بنسټ Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre د سینتیزې له لار برابر د تیزې او انتیتیزې په مخامخوالو (تصادونو) کې لټول کیدی شي. فیښتې د تیزې، انتیتیزې او سینتیزې لوبه د کلیمو یا ویونو زه او نه- زه مخ ته کړه.

Synthese سینتیزې(یوناني: رایوځایکونه، یوځای ایښوونه، تړنه):

سینتیزې د دوه یا ډېرو توکو(جوړښتبرخې) و یوه نوي یوون یا یووالي ته یوځاي-ایښوونه په نخښه کوي.

انتیتیزې Antithese

دا د انتیتیزې وی یا کلمه په ټولیزه توګه یوې پیلغوښتنې ته یو مخامخغوښتنه په نخښه کوي. له دې سره دوه ویونه، کلمې، جمله- یا غونډالیبرخې یا غونډالې- یود بل سره مخامخ کیږي، چې په خوندیونه یا منځپانګه یا موخه کې یوبل ردوي.

.

پیژند: یوه انتیتیزې څه شی دی؟

په یو له بل توپیرېدونکو بڼو او اووښتونو یا بدلیدونو یو ژبنیز پیداښت، په هغه لاندنی سطحه یا هواره، د دوه یوبل ردوونو ویناوو یو مخامخوالی دی. د نورمال ورځنیوویناو پرته یا څنګ کې له ټولو د مخه ورکړ شوي شعر کې را پیداکیږي، چې زیات وخت هلته ځای په ځای کیږي، د دې له پاره چې یوه خوندیونه یا یو څه غوره راوباسي یا راوتلي وښایي.

تنظیمکونه: دا چې انتیتیزې د اوکسیوم او چیازم پوښتنې-ځواب موادو سره خپلوانه ده، نواړیین بولم، چې په یوه جدول یا لښتکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې دوي سره مخامخ کړو،نو د دې دريو ريتوريکي موادو اود هغوي غوره پيژندنځښو ته اړتيا ده.

.... ۸ ....

پوښتنه- ځواب(؟)..... بيلګه ....رامنځ ته کيدنه..... جوړښت

اوکسومورون ....بربنډې پټې خبرې..... کم ....دوه مخامخويونه

.... زيات په لوريک، .. تړلي

.... لړ په شعر کې......... يوبلپسې راځي

چيازم. ... نن لا نه .... زيات په لوريک .... دوه جملبرخي همغه له سره

.... مګرهوسباته.....اولړ کله،کله په شعرکې... يود بل مخامخ پرلپسې راځي،

.... خوندي وينا توانمنده کيږي.

انتيتيزې...اند غوښتونې ده......زيات...........دوه مخامخ منځپانګې

...........خو غوښتنه کمزورې...زيات په شعر،.. سره مخامخ کيري

.... په لوريک هم.............

په پورته کې به يو څه لږ روښانه کړو:

د انتيتيزې بڼې:

دا يوه لار ده، (نسبت استثن) و ځانګړنوالي ا ته يا دا يوه لار ده و ځانګړوالي ته، چې دا درې پيژندنځښې هممهال وکارولشي.
دا چې وی انتيتيزې خورا ډېر خونديونې لري لکه دا خپلوان ويونه، کوم چې په لښتکي کې ښوول شوي، نو د انتيتيزې دننه- کاتيګوري ته اړتيا ده.

۱ – ناسمه وينا د سمون سره

بيلګه:

تيزې: ورځ ښکلې ده، څکه چې لمرروڼ بريښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتيتيزي: دا ورځ خو ښکلي نه ده، پای يې(بالاخره) (ورينګي) وريږي.

دا چې لومړې وينا کې رښتيا نه ويل دي، نو په دويمه جمله کې د يوه سمون په مرسته رد شوه.

د غبرګوالي سره ګډوله کونه

بيلګه: په کينه کيدل يا قهرېدل لنډ دی، پښيماني اوږده ده.

(فريدريش فون شيلر. زنګ)

.... ۹ ....

د غبرګونوالي سره شاعر غواړي خپله وينا لاندېکرښيزه(د لاندې يې کرښه راکاړي) کړي، چې دوه منځپانګيزې يوبلردوونکي شيان يود بل مخامخ ځای- په-ځای کړي.

۳ = ګډوله-کونه د چيازموس سره

بيلګه:

هنر اوږددی

او لنډ زموږ ژوند دی.

(يوهان ولفګنګ فون ګوېتې،فاوست کې)

د ژوند لنډوالي غميزه شاعرليدوړکوي د هغو شيانو مخامخ، کوم چې ژونداررښته او ښکلی کوي. له دې سره دی د دواړوتوکو منځپانګيزه وينا جګوالی ته رسوي. د دواړو بيتونو څلورلاريز –يا صليبي ډوله ودانولو له دې سره د ويونکي غمجن حالت لاندېکرښيز کوي.

يادونه: لږ تر لږه په الماني ادبياتوکې چې يووی يا جمله يا لنډ څه چې غوره وي، له دې څخه لاندې کرښه راکاړي، چې ما دې ته لاندې-کرښيز يا لاندېکرښه کيدونکي او...ويلي. تاسو يې چې هرډول بولی.

ډاکتر ماخان ميږی شينواری

Hypothesis هيوپوتيزې

د مخه راوړنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما خپله لیکنه د الماني ادبیاتوخخه رانیولې او له دې امله به نومونه
هم له المانی رانیول شوي اویا الماني وي.

زموږ ستونځې دا هم دي، چې مورږ ډېرو مسلکي لاتینویونوسره
بلد نه یو او داسې په سم اندیزډول یې هم نه پوهیږو، موږیواځې
داسې نږدې انډول ورته ټاکلی شو او یا شننیزه روښانه-ونه یې
ورکولی شو.   ځنې
مسلکي د مانا ډک ویونه دي، چې په عربي (په بخښنه په عربي
مې ځکه ولیکله، چې موږدا سې ویونه تل په عربي ژباړو) ژباړه یې
ناشونې او ناموخه-وره ده. داسې نومونه باید که روښانه نه وي
روښانه شي اوهمهغسې وکارول یا راوړل

.... ۱۰ ....

شي. دا په ټولو پرمختللوژبوکې همداسې دي اوژباړه یې د یوه وي
سره نه کیږي، دا یواځې روښانه کیدی شي، چې یوه بیلګه یې
هیوپوتیزې ده.

د پوهنیزو، داسې ویونو د ښه پوهیدنې له پاره، چې روښانه – ونه یې
په یوه پښتو انډول وی نه کیږي او باید روښانه شي، زما وړاندیزدا دی،
چې دا دې ځانله ،خانله وڅیړل شي او چې د یوې څیړنې له پاره دبل
وی پوهیدنه اړینه وي، هغه وی دې هم همدلته ورسره مل او لنډ
وڅیړل یا روښانه شي

دا ټولې خبرې اوږدې څیړل دفیلوسوفانو اوژبپوهانو کار دي، زماله پاره
یې لنډه اړینه روښانه ونه بسیا کوي.

هیوپوتیزې

یوه هیوپوتیزې (زړه یوناني او پسې لاتیني څخه ده، الماني
Hypothese انګرېزي *hypóthesis*) د یوې سم انیدیزې وینا په بڼه
فرمولبندیزه نیونه ده، چې سمون یې سړی شونی یا کیدونی نیوی یا
بللی شي، چې دا لا تراوسه ښوول شوی همداسې verifiziert (۱)
نه دی . هیوپوتیزس باید د هغه له لاس ته راوړنو په بنسټ د ازمایلو
وي، چې هغه د لاس ته راوړنې پسې یا له امله ښوالکیدی - ....یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

رد کیدی شي. د هیوپوتیز د فرمولبندي کولو له پاره ورځنۍ یا مروجه ده، چې شرایط ورکړلشي، چې د هغو لاندې دا باور لرودی شي. دا د یواځني سماندیز اړیکو سره کیدی شي، په لاندې توګه:

،، تل که....، نو ....،،

(۱) وریفیکیشن Verifikation د یوه ګومانی یا غوښتوني شیحالت ښوونه ده، چې ربښتیا وي (نوره روښانه-ونه هم لري،خوزموړله پاره دابسیا کوي).

هیوپوتیزې Hypothese د پوهنیزو کارونو په چوپړکې ده لکه د بچلر، ماستری اوډاکتری تیزسونه.

یوه هیوپوتیزې یوه اړوندوالی، یوه نیونه همداسې یو ګومان دی.

دا پورته یاده شوې ،، نیونه،، په دې مانا نه ده، چې د هیوپوتیزې انډول دې په عربي فرضیه وي، چې پښتو انډولی یې نیونه ده.

د هیپوتیزې بیلګې:

...... ۱۱ ....

هرڅومره چې دفتر تیاره وي، تر هغې همکاران تولیدوونکي یا جوړونیکي دي.

دا یوه هیوپوتیزې ده :

هیوپوتیزې ته د دوه شي ځانیونو یا - حالتونو منځ کې د لار سره سم ګوماني اړوندوالي وایي(افاده کوي). دا د پوهنیزو پرابلم انځورولو کارونو یو څه وختیز ځواب دی.

هیوپوتیزس د پوهنیزو کارونو کره برخه نه ده. هر پایکار د کشف پوښتنې ته اړتیا لري، په داسې حال کې هیوپوتیزې ته هغه وخت اړتیا پیښیږي، چې پخپله یو تجربوي کشف (څیړنه؟) کوي.

هیوپوتیزس د یوه خپلواک اووښتونې(مجهولې یا واریابلې) – سرچینه –اویوه بلواک اووښتونې – ګوماني اغیز دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیپوتیز بیلګې:

چې دفتر هرڅومره کړکۍ لري، همهغومره همکاران تولیدوونکي یا جوړونکي دي.

خپلواک اووښتونې

د کړکیو ګڼون(تعداد)

بلواک اووښتونې

د همکارانوتولیدوالی یا جوړښتوالی.

د هیوپوتیز ډولونه:

دوه ډوله هیوپوتیزس شتون لري: لوریزې اونالوریزې هیوپوتیزس.

نالوریزه هیوپوتیزې

د نالوریزه هیوپوتیزې سره ته په ریښتونې تصدیقوې، چې یواړوندوالی شته، مګرته لور نه کره کوي.

د نالوریز هیوپوتیزې بیلګه:

د کړکیوګڼون د همکارانو په تولیدونې یواغیز لري.

لوریزه هیوپوتیزې

د دې په خټ یا مخامخ په لوریزه هیوپوتیزس کې په دې اړوندوالي یوه لورشته. د بیلګې په توګه: مثبت یا منفي.

د لوریز هیوپوتیزې بیلګه

د کړکیو ګڼون د همکارانو په تولیده-ونه مثبت اغیز لري.

لوریزې هیوپوتیزې د پوهنیز کارله پاره زیات وخت موخه- ورې دي، ځکه چې دوي ویناتوانمندې دي اویوجګه تجربوي خوندیونې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا ستا پایکار (پاکارګوره د کار پای نه دی) یا د کارپای بې له ناسمون دی؟

د منځ-ارزښت له مخې یو پایکار په هرو زرو ویونو کې ۱۵۰ ناسمونه لري.

په تجربوي پوهنه Empirische کې هیوپوتیزې د نیونې ځای لري، هغه چې په ورځنۍ توګه د دېدوکتیو- نومولوجیکي مودل پسې باید وازمایل شي. له دې سره لیدل شوي داتای باید په هیوپوتیز وکارول او وازمایل شي او لیدلې پیښې یو د بل سره سروخوري یا یوغږې شي. که سرهیو غږې شي، نو له دې سره هیوپوتیزې باوري کیږي یا باوري ده.

یادونه یا روښانه – ونه: دېدوکتیو-نومولوجیکي مودل das Deduktiv-nomologische Model(لنډ:DN-Model) د یوه کوزال (Kausalität د بنسټ یا سرچینې اواغیز منځ کې اړیکې) د ګډو اړیکویونو د پیداښښتي ژبې له لارې د پوهنیز روښانه - ونې فورمال جوړښت دی.

یادونه: دا تجربوي پوهنه د نیونې ځای نیسي،خونیونه نه ده.

په یوه سم اندیزه (منطقي) خبرواترو کې یوه هیوپوتیزې د یوه دلیل نیونه(فرضیه (زړه مې نه غواړي، چې په نوکانو یې ورسره ولیکم)) ده، چې د هغې رښتیاوالی لومړی په نوکانو کې رابند شي.

په شمیرپوهنه کې:

په شمیرپوهنه کې د هیوپوتیز کلمه په سرچینه کې ناښولې بنسټونه په ګوته کوي یا ټولیزپرنځیپونه، له کوموچې شمیرپوهنیزې غونډالې یا جملې راوځي یا رابیلیږي. دا چې دا پرینځیپونه د اکسیوم په څیر کارولکیږي، د دې له پاره د رښتیا شرط نه کارولکیږي. دا لار یا قانون دی. له دې سره ټرلي پایلاسته-راوړنې دېدوکتیو دي.

دا د ابسترکشن Abstraktion وی د یوګیزوالو لرې کول یا پرېښوول یا ترې تیرېدل او یوه ټولیز یا ساده ته یې بیول زیات وخت د ایندکتیو اند

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروسه په ګوته کوي. د دې په څنګ کېددې کليمې ځانګړې کارونې يا استعمال په ټاکلو يوګيزو پوهنو اويوګيزوتيوريو کې شته.

دېدکشنDeduktion ، دېدکشني متود يا دېدکتيوي پايونه هم، په فلسفه او په سم اند کې د ورکړلشوې نيونې (پرېميسPrämissen) يوې پايون-لاسته راوړنه ده په سم انديز اړيينه نتيجه. دېدکشن همغه د ارستوتلس په زمانه کې پايونه پيژندل شوې وه د ټوليزڅخه په يويز (ځانګړي) ، دا په دې مانا چې د خويونو ميراث، چې د يوه ګروپ ټولغړييې لري، په يوه اصلي برخډېرى(سبسټ) او يوګونو توکو ته هم ورل کيږي. اريستوتلس انکلوسيون د ټوليزووينااو لاس ته راوړنه له يوګونحالتونو خيږنو، او ابدکشنAbduktion يا اپاګوګېApagoge مخامخ، کره کونه، دا چې ټاکلي يوګونې يا يويز حالتونه د يوې ورکړ شوې يا تراوسه کشفکوونکې ټوليزې لارې (قانون) لاندې راځي.

پايونه په خورا ښه روښانه-ونه يو ابدوکتيوabduktiv پاي دی، چې د هغه سره يوه ټاکلې هيوپوتيزس د نورو هيوپوتيزسو په مخامخ ځانګړې يا اعلا وګڼل شي.

ابدکشنAbduktion : يوه مخ ته پل يا کړنه يا مخ ته تګ دی، چې په هغه کې تشريحي يا شننيزه هيوپوتيزې جوړيږي.

د کانت د هيوپوتيزې سره د حکم بڼه:

د المان فيلوسوف امانول کانت په خپل د قضاوت کريتيک کې څلور تلنارې د تيورتيکي ښوونې له پاره توپيروي.

١ – سمانديز په سختۍ پايلاسته-راوړنه (دبيلګې په توګه د دېدکشن له لارې).

٢ – د انالوجي يا ورته- والي کارونه

٣ – رښتياوالي اند

۴ – هيوپوتيزې د ممکنه روښانه-ونې بنسټ يا دليل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده له انده په رېښتونې هيپوتيزې لومړی فقط يو له څلورو امکاناتو دی، چې يوه ښوونه پيدا کړي، خو دی د يوې هيپوتيزې سره لږخه غوښتنه وړاندې کوي، ،، له دې بايد لېترلږه د امکاناتو پوره ډاډ وي،،.

په قانون يا قضا کې هيوپوتيزې په يوه شرطي جمله کې فرمول بندي کيږي.

.... ۱۴ ....

په دې کې دا جوړښتونه خوندي دي :

که X ، نو Y

يا هم هر څومره X ، همغومره Y .

هيوپتيزې پوښتنې نه دي، بلکه ويناوې دي. وهڅيره، چې دا داسې ټيک فرمولبندي کړي، چې شونتيا يا کيدنوالی يې وي.

بيلګه د که – نو- فرمولبندي

که په دفتر کې زياتې کړکۍ شتون ولري، نو همکاران ډير توليد کوي.

بيلګه هرڅومره – همغومره – فرمولبندي

چې هرڅومره ډيرې کړکۍ چې دفترکې شتونولري، همغموره هکاران ډېر توليد کوي.

د هيوپوتيزس ازماېښت:

که تا يوه هيوپوتيزې چمتو کړې وي، بايد دا اوس وازمايې او د هغې په رښتيا ارزښت يې هم وازمايې.

- که انتظارمو رښتيا شي، کيدی شي اړونده هيوپوتيزې رښتيا وپيژندلشي.

- د دې مخامخ که انتظار مو رښتيا نه شي، نو هيوپوتيزې، چې ويينه يې(افاده شوې) شوې ناسمه وپيژندل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د Verifikation مخامخ Falsifikation: ناسموالي پېژندونی یا ناسموالي پیژندل د یوې وینا ناسموالي ښوونه، دا په دې مانا چې یوه وېناد ښوونې له لارې ناسمه راوځي.

روزنکشفونه یا روزنمیندنه.

--- ،، که هرڅومره ډېر زده کوونکي په ټولګي کې وي، همهغومره د زده کوونکو د زده کولو توان ټیټیږي،،. ،، که درسخوندیونه د ازموینې له پاره نه وي، نوزده کوونکي دا درس زر له یاده باسي،،.

.... ۱۵ ....

لومړۍ نیونه د ټولګي لویوالي اوزده کوونکو اود زده کوونکو توان اړوندوالي په یوه لور د هرڅومره – همغومره – وینا په ګوته کوي. دویمه د که – نو – وینا یو شرط ورکوي.

د هیوپوتیزې ستاتیستیکي ازماېښت

ته امکانات لري، چې هیوپوتیزې ستاتیستیکي و ازمایې. د دې له پاره ته یوه صفر (H0) هیوپوتیزې او یوه مخامخ تیوپوتیزې (H1) لیکې.

بیلګه H0 :

د کړکیو ګڼون د همکارانو په تولید بېاغېزنه لري،

بیلګه (H1)

د کړکیو ګڼون د همکارانوپهتولید یو اغیز لري.

صفر هیوپوتیزې له دې مخ ته ځی، چې کوم اړوندوالی نه شته او مخامخ هیوپوتیزې باید و ازمایل شي. ستا مخته یوه لړۍ ستاتیستیکي هیوپوتیزازماېینې مخ ته پرتې دي، چې هیوپوتیزې فریفیڅیر کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغنستان کې د روغې راتګ

راځئ لنډ په ګډه د هیوپوتېزو په مته وڅیړو، چې په افغانستان کې روغه څنګه راتلی شي؟

دا څه چې موږ دلته څیړو، دا به یو لنډېزوي، چې د پوهنیز کارخوندیونه دې هرومرو نه وي، خوهغه کار به په داسې هیوپوتیزو ودان وي.

د دې له پاره هیوپوتیزې راوړو او رښتیا یا سموالی یا کیدنوالی یې بیا ښایو.

لومړی: که طالبان او دولت سره خبرو ته کینې، نو روغه راځي.

دویم: که طالبان او امریکا سره خبرو ته کینې، نوروغه راځي.

.... ۱۶ ....

لومړي حالت ته: که د طالبانو اودولت همغږی سره امریکا همغږې نه وي، نو روغه نه راځي.

دویم ته: که د امریکا اوطالبانو سره حکومت نه وی همغږی، نوروغه نه راځي.

اوس دې نوې هیوپوتیزې ته:

دریم: که طالبان،حکومت اوامریکا خبرو ته کیني، نوروغه راځي.

دریم ته: که دا همغږي منځ ته راشي- بېله کوم زور- نودا بیا پخپله روغه ده.

څلورم: که حکومت پرته له نورو افغانې ډلو له نمایندګانوسره طابان وګورې، نو روغه منځ ته راځي.

دا هم ځکه نارښتیا ده،چې:

یو : که حکومت ورسره همغږی نه وي، روغه نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه: دوي د افغانستان خلکو ته مسئوليت نه لري، نو کيدی شي څه چې کوي يواځې د ځان په ګټه به يې وي.

دوي له دې امله د روغې پروسه کې فعاله ونډه نه شي لرودی.

پوهنيزه تيزې Wissenschaftliche These

په پوهنتيوري کې د تيزې بڼه هيوپوتيزې ده.

يوه پوهنيزه تيزې يوې ځانګړې لا رې ته نه ده اچول شوې.

د دې له پاره چې په پيداښتپوهنه کې د تيزې منل په پوهنيزه چاپيريال کې جګه کړو، بايد تيزې

- يو روښانه او ټيک پيژندل شوی حکم يا پرېکړه وي،
- ناسمښوونيزه وي،
- د خپلې انځوروني په ترڅ کې کټمټ پاتې شي،
- هيڅ بله منلشوې تيزې رد نه کړي،

- هيڅ بله منلشوې تيزې رابنده يا محدود نه کړي،

سم انديز مخامخ ونه لري يا خوندي ونه لري.،

- د پسې ازماېښتور واقعيت باندې ودانه وي،

يوه بيلګه يې د نيوتن د خوزښت له تيوري څخه د کپلر لار يا قانون دی د ستورو ګرځنلار(قضيه).

په فرانسه کې تيزې د ډاکترۍکار(*thèse de doctorat*) Dissertation ته وايي ورته نږدې لکه تيزس *thesis*انګلستان،المان اونور ژبوکې.

هغه کليمې، چې داسې لږ روښانه-ونه يې اړيينه

د خبرو له پاره د خبرو مواد: Stilmittel

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه کړی شي ډېر ریتوریکي خبرمواد (د خبرو مواد) ولري، چې له هغې ګټه اخستلی شو د دې له پاره ویونه چې په ژبنیز جوړښتونو کې ورکړل کیږي. دا لږ ستونځمنه ده، چې شعرشننه او کورکارکې دا متمئن موخه-ور وټاکو.

ژارګون Jargon **یوه ځانګړې ژبه همداسې وینا- یا ویینډول په نخښه کوي.**

ریتوریک **Rhetorik** د خبرو هنر

Oxymoron اوکسومورون:

اوکسومورون د یوه خبرموادو(خبرو مادو) په څیر ، په ټولډولونو لیکنو کې کارونه میندلی شي. له دې امله ځانله په لوریک رابند نه دی، بلکه ایپیکي اودراماتیکي کارونو کې هم میندل کیږي.

Paradoxon: زیات وخت پارادوکسون د اوکسومورون سره بدلیږي(،، زه توانمند یم نسبت هغه خورا توانمندته،، هغه بیعقله دی و هغه ډېربیعقله ته،، ، ،، یواځنی تل پاتیکیدونکی بدلیدنه ده،،)، د دې مخامخ دا اوکسومورون ویونه په برکې لري، چې د خوندیونې یې یوبل ردوي(،، بې وینې تویولو جنګ،، ، سوله ییز انقلاب،،.

اوکسیومورون له خبرو او ورځنی

دا لږ ډېر دي

۱۸ ....

دې ډک یا زه غریب کړم

دا بیړه له تلوار سره

تور سپین

کونتردکشن ادیکتو د اوکسومورون په څیر

خوښي درد

تور شیدې

ګرده څلوری(مربع)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګونګې چغې   یا

بې غږه چغې

چیازم: Der*Chiasmus*

چیازم خبرومواد (د خبرو ماده یا مواد) دي، چې موږ ورسره په لوریک کې مخامخ کیږو. دلته برابر ارزښته ویونه، برخغونډالې یا غونډالې په تړلیپرلپسې ډول چلیپاډوله یا څلورلاریز سره مخامخ تنظیمیږي. دا په دې مانا، چې چیازم د دې توکو یوه څیره – هندارونیز نظم دی.

ماته ژبه کرانه ده   ګرانه ده ژبه ماته

دا یې هغه چلیپا - یا اټیران ډول لیکنه یا که غواړې څلورلاریزه لیکنډول

ماته ژبه کرانه ده

ګرانه ده ژبه ماته

پای یادونې:

- په دې لیکنوکې زیات ویونه راځي، چې په پښتو مانا یې ستونځمنه ده او روښانونه غواړي. زه به وهڅیږم یا هڅیدلی یم، داسې په یوه یا څو لیکوکې یې داسې لنډه روښانونه او پیژند ولیکم، خوزیاته شننه به ورسره نه وي، ځکه، چې دا هریو وی په خپل ځان کې یوه پوره لیکنه ده.

- ځنومسلکي ویونومانا کولوکې به دا ستونځې وي، چې ټیک مانا یې نه شو ورکولی یا نه ورکول کیږي، خوروښانه به یې کړواویا به ورته نږدې ګډوله-وی وکاروو.

.... ۱۹ ....

- زه خو د داسې لیکنوسره نوی یم، خو باور وکړی، چې هره غونډاله له الماني په پښتو انډول لیکم، خوند ترې اخلم.

- هره ریښه یو ځانګړی خوند لري او څوک چې له یو څه سره داسې لږ په اړیکو کې راځي، نو نوره مینه یې هم ورسره پیدا کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زه پوهیږم، چې زموږ ډیر هیوادوال له ماخخه په دې ښه پوهیږي اوډېر څه به یې لیکلي وي، خوهر څوک یوه د لیکلوځانکړې لار لري، چې دا په پوهنه کې پخپله یو مړښت دی.

- زه چې موخه-ورې غونډالېراټولوم یا د همغږې لیکنې راژباړم، نو کوښښ کوم، چې منځپانګه یې راڅخه خرابه نه شي او دا کار پوره ستونځمن دی. که غونډالې کله،کله دپ،هیدنوستونځې لري بخښنه به راته کوی.

- زما بله ستونځه داده، چې دا هرڅه په پښتو ولیکم، نو دا هم یوساده کار نه دی، ځکه ژبه مو د ډېرو شیانو اوپه تیره بیا په پوهنه کې نابلده ده.

راټولوونکی: ډاکتر ماخان میړی شینواری

،،Die **Antinomien der reinen Vernunft**

د سوچه هوښیارتیا یا فکرتوان انتینومي،،

د ایمانوېل کانت لیکنه.

یوه د مخه راوړنه:

١ - ما په یوه د مخه لیکنه کې دتیزې او انتیتیزې باندې خبرې ګړې وي او هلته د انتینومي وی یا کلمې سره مخامخ شوم، لږورته کونجکاوشوم، ومې غوښتل،چې دا هم ګرانولوستونکوته له الماني پښتوکړم. نه پوهیږم، چې موږبه څومره ددې ،،د کانت،، د لیکنو سره بلد یو، خو زه ورسره سوچ بوچ نویوم، نو ماته یې له دې امله په پښتوکولوپوره ستونځې جوړې کړې، ډېروهڅیدم، چې خپل د لیکنې اوژباړې هنرڅخه کار واخلم، خوبیا هم نه پوهیږم، چې څومره به مې پوهوړ لیکلي وي. تاسو درانه فلسفیپوهان دې مرسته وکړي، چې دا زما نیګرتیا پوره کړي اوکه هر ډول مو خوښه وه.

٢ - زما له پاره دا فلسفي مسلکي کلیمې یا ویونه په پښتو هم پوره ستونځمن دي یا وو، هیله مې ده، چې داسې نیمه نیمخوره به مې یا لږترلږه د پرې پوهیدنې پښتوکړي وي، دا په دې مانا، چې پښتو اېډول به یې ورنږدې وي، چېموخه ترېوپوهیدلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – زه مسلکي نه يم، خودا چې دا د تيزې او.. تر انتينومي پورې خبرې اترې مې خوښې شوې، ومې غوښتل ګرانو هيوادوالو ته يې وړاندې کړم، هيله ده، چې که داسې نورې ليکنې مولوستلې وي، دا مو هم داسې لږخه دپام وړ وګرځي.

،، د سوچه هوښيارتيا يا فکرتوان انتينومي،،

د سوچه هوښيارتيا انتينومي(يوناني انتی،، مخامخ،، نومي ،، لار يا قانون،،) د هوښيارتيا يا فکرتوان پوښتنې ته سم انديز يا منطقي ردوونکې ځوابونه دي. ايمانوېل کانت دا د سوچه هوښيارتيا کرتيک په ترانسڅندنتالې دياليکتيک کې و څيړلې يا خبرو ته را واچاوه.

der *Kritik der reinen Vernunft Transzendentalen Dialektik*

(Vgl. Immanuel Kant: AA III, 281–382)

د سوچه هوښياتيا کريتيک په همغه د مخه د لومړي چاپ په وينا کې کانت ليکي:

،، د خپلې پيژندنې په ډله کې (هم انديزه ډله) انساني هوښيارتيا يا فکرتوان يو ځانګړی برخليک لري:

دا چې دا(يعنې هوښيارتيا يا فکري توان) د پوښتنوله لارې زوريږي، هغه چې دی (دا فکري توان يا هوښيارتيا) يې نه شي ردولی: ځکه چې دی له پيداېښته پخپله هوښيارتيا يا فکري توان له هغه نه شي تيرېدلی، چې ګوندې دا هغه ته ځواب نه شي ورکولی، ځکه چې د ا د ټول انساني هوښيارتيا يا فکريتوان له منځ پانګې اوړي.

د کانت له مخې اړيينډوله هوښيارتيا يا فکرکولتوان دې ته مائل کيږي، چې زموږ د خيال او قضاوت يو رايوځای شوی - يا راټول شوی يووالی ولټوي، چې له دې سره د پيژندنې د باوريکيدنې ورشو پراخه کړي. له دې سره دی د اصولو (پريخيپ) يا فکر(ايدې) يا نظر قضاوت ته راهځوي، چې دا د ممکنه تجربو ورشو پرېږدي:،، ترانسڅندنت قضاوت،،. دا چې يو سوچه فکري توان يا هوښيارتيا له تجربې د مخه شتون لروده، چې د دې قضاوت توان له مخه لري، نويواځې د فکري توان يا هوښيارتيا، ردکيدونکي يا انتينومي او ناسمون، چې له دې سره منځ ته راتلی شي، رابرسيره کړي(راڅرګند يا رابربنډ کړي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې پیژندتوان – یا هوښیارتیا کریتیک ،، د سوچه هوښیارتیا یا فکرکولتوان،، یوه برخه جوړوي ، چې د یوې ،، ټوله نړۍ،، فکر د یو شي یا مضمون په څیر لري.

یوګونې انتینومي

د کانت له مخې یوګونې ،، ردونخبرې یا ردونبحث،، یا انتینومي د تیزې او انتیتیزې په بڼه په لومړۍ سر کې یود بل مخامخ ایښوول کیږي یا راوړلکیږي. له دې پسې بیا د تیزې او انتي تیزې له پاره یوه ښوونه سرته رسولکیږي. په ښوونه کې هروار یوه یادونه ټرلکیږي

.... ۲۱ ....

یا راوړلکیږي، چې د ردونې منځ ته راتلنه روښانه کوي او د هغه اوبیونې یا حل وړاندې کوي. دا د کاتیګوري سرلیک پسې ځي یا تعقیبوي.

تیزې اوانتیتیزې یې دي:

Antinomien der reinen Vernunft nach Kant (B454ff)

د سوچه هوښیارتیا یا فکري توان انتینومي

)د کانت له مخې یا اند یې (اوبیونه یا حل:

دا یو د بل سره مخامخ دربدلې تیزې او انتیتیزې د کانت له انده له

تیزې او انتیتیزې څخه د کومې په ګټه پربګړه نه شي کولی .د دواړوله

پاره یو دلیل پیداکیدی شي، چې د کانت د منلي قانون یا لار له مخې

د ټولیزسم اند یوه اړیینکیدونکې څرګندېدونکې ښوونه ورکوي .دا چې

یو د بل ردکیدونکي اړیینکیدا رامنځ ته کیږي، کانت له انتینومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړيري .د هوښيارتيا يا فکرتوان ناسمه کارونه په ورځني ميتافزيک کې
د کانت له انده د يو د بل ردکوونکو قضاوت(پرېکړې) کونې)ميتافزيک
کريتيک دې وکتل شي (په ګوته کوي

دا پورته راپورته شوې پوښتنې د کانت له اند يواځې د
ترانسځندنتلفلسفې له لارې اوبی کيدی شي:

.

.... ٢٢ ....

که هوښيارتيا د پيژندنې دواړه سرچينې، پوهيدنتوان Verstandاو
احساسيدنوالی Sinnlichkeitپه پام کې ونيسي اودهغو هره برخه
سره توپيرکړي، نوسړی په پام کې راوړی شي، چې دا وی،، نړی،، په
تيزې، انتيتيزې او ښوونو کې، زر تجربوي د را ټولې شوې کليمې يا
وی د ټولبرېښيدونکو ځرګندېدنو ،زر،، اينتلکتول،، د ټولو الاتو د يوه
سيستم په خير وکارول شي .بې له دې يو د بل له بدليدونو سره د
دواړو انتينوميو تيزې او انتيتيزې په برابرډول ناسمې انځوريري، د
دريمې اوڅلورمې انتينومي ممکن دواړه د نړی-کليمې د همغه يوه
څخه د دواړو کارونډول رښتيا راووځې .د دريم داسې په نامه
خپلواکوالي انتينومي کانت ته اجازه ورکوي، چې په خپله کارنده يا
عملي فلسه کې ازادي د پوستولات)Postulat،، تل رښتيا وينا،،.وينا
چې تل رښتيا نيولشوي وي يعنې تل رښتياوي (په خير رامنځ ته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې پسې راړنه:

ځنې ویونه، چې ګومان مې دی اړیین وي، دلته داسې لړ د پیژند له مخې یا سره روښانه کوم.

:Postulatوینا چې تل رښتیا نیولشوي وي یعنې تل رښتیاوي.

کاوزالیتي Kausalität

..... ۲۳ ....

کاوزالیتي Kausalitätپه ټولیزه توګه په ژبکارونه او همداسې فلسفه کې د سرچینې او اغیز اړوندوالی په نخښه کوي، کوزالیتي ته سنونوم ،،سرچینه-والی،،.

ساده بیلګه:

دا چې ورښت ورېدلی دی، سرکونه لانده دي.

کتنه یا ژورکتنه : Einsichtکتنه یا ژورکتنه دې په ورځنې ژوند کې دا وي، چې د یوه شیورشو خویونه، اړونډوال او اړیکې ذهني ټیک وپیژندل شي، فکري راونیول شي او شي ډوله سم وپوهیدلی –واخستل –یا ومنل شي.

پیژندنه:Erkenntnis

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پيژندنې Erkenntnisوي له پاره يووالیز پیژند نه شته .په لومړي
راتنګ -یا نزدېوالي کې کیدی شي پيژندنه)اېرکنتنيس (د پروسې او
لاس ته راوړنې د یوه د کتنې یا تجربې له لارې ګټلې پیژندنه وښايو یا
په نخښه کړو.

پيژندنتيوري)١ Erkenntnistheorie (د فلسفي بنسټورشو ده، چې د
زده کړې یا پوهیدني له پاره پوښتنې د نیونو له لارې، د پوهنې او د
باوري کیدنو منځ ته راتلونکې نورې بڼې په بر کې نيسي.

......   ۲۴ ....

له دې سره دا هم څېړل کيږي، چې څه اخلاق او څه)ځان ته (رواکول
څه سرته رسوي او د ګومان څه ډول د باوري کیدو په کوم ډول لیدور
منځ ته راتلی شي.

)١ (پيژندنتيوري او نه پيژندتیوري .دا دوه سره بیل څه دي.

ترانسځندنتلtranszendental

ترانسځندنتل) transzendentalلاتین *transcendere*له پولې
،،اووښتنه،، (د پيژندنتيوري اړوندوالي د تجربو په)نسبت (کارول کیږي
ـ دا په خیال کې راوړنې یا پيژندنې له مخې، کوم چې د ایمپیري تجربو
له لارې لاس ته نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړلکیدی، د هغه باوریوالی مګر باید ونیولشي، چې د دې سره رښتیاخوندیونه ولري او له دې سره پیژندل او پوهیدل شوني یا کیدوني وي.

د انسان فکریتوان پانګه، چې کتنه یا مطالعه یې لاس ته راوړي، اړوندوالی وپیژني، چې یو شی ونه ګوري یا پام ته رانه شي، یو قضاوت په وکړی شي او پسې یوې کړنې پسې مخ کړي یا ځان لوریز کړي.

.

....   ۲۵. ....

د هوښیارتیا**Vernunft**یا فکري توان وی په خپل نوي کارونه کې یو د فکر له لارې ټاکلې انسانی فکري توان geistigesانساني پیژندنې ته بډایي په نخښه کوي یا بولي.

د سوچه هوښیارتیا یا فکري توان انتینومي

دوېمه برخه/ ایمانوېل کانت

د کانت سوچه هوښیارتیا انتینومي کې دا لاندې د کانت تیزې او انتیتیزې په یوه لښتکي کې وې اوهغه په لومړۍ برخه کې له تاند درنې پاڼې څخه په چاپ کې نه دې راغلي.دا دۍ چېپه ځانله توګه تاسوته وړاندې کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیزې اوانتیتیزې يې دي:

Antinomien der reinen Vernunft nach Kant (B454ff)

د سوچه هوښيارتيا يا فکري توان انتينومي

ګڼه	Theseتیزې	Antitheseانتيتيزئ
۱	،، نړۍ په وخت کې يو پيل لري، اود فضا له مخې په پولوکې رابنده ده.،،	،،نړۍ پيل نه لري، او په فضا کې پولې، په ځانګړې توګه هم د وخت په ليد او هم د فضا له مخې،ناپای ده.،،
۲	په نړۍ کې يو هر يوځای شوی شی له ساده برخو جوړدی، اوهرچيرته دا شته نه د ساده په څير، يا دا، څه چې دې يوځای شوي دی.،،	،،په نړۍ کې هيڅ يوځای شوی شی له ساده برخو جوړ دی(په نړۍ کې يوځای شوی شی له ساده برخو نه دی جوړشوی)، او هر چيرته په انځورونه کې نه-ساده شته(ساده نه شته).،،
۳	،،د پيداېښتي لار(قانون) له مخې کوزاليتي يوګونې يا يواځنی نه ده، له کومې چې د نړۍ ځرکنديدنه رابيليدی شي. يوه بله کوزاليتي د خپلواکی له لارې د همغې روښانه- ونې د نيونې له پاره اړيينه ده.،،	،،خپلواکي نه شته، بلکه په نړۍ کې هرڅه ځانله او ځانله د پيداېښتي لارو يا قوانينو سره پيښيږي.،،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴	،،په نړۍ کې یو څه شته، کوم، چې د هغې برخه یا د هغې سرچینه ده،اوساده یو اړیین شتون دۍ.،،	،،هرچیرته ساده نه اړیین شته شتون لري یا شته، نه په نړۍ کې اونه د نړۍ دباندې، پرته د هغه له سرچینې.،،

نیونه، غوښتنه، ښوونه:

د دې نومونو سره مور تراوسه بلد یو: فرضیه، ثبوت،ځواب یا ښوونه.

دا ویونه، چې زه یې دلته اوس د ګرانو لوستونکوسره شریکوم، زیات په شمیر پوهنه کې کارولکیږي، خو په ورځني ژوند او نورو پوهنوکې هم ورسره مخامخ کیږو.

زه زما لیکنې له الماني څخه راژباړم. زه باوري یم، چې له مانور تکړه کسان شته، چې دا کاربښه کولی شي، که دوي یې پخپله نه کوي، نوهیله ده، چې لږترلږه خومرسته وکړي.

وړاندنیونه(preconditio لنډ: نیونه، فرضیه)

وړاندنیونه یو حالت او یا یو خوي دۍ، چې باید پوره وي، له دې د مخه چې یو بل حالت، یوه کړنه یا یو بل خوي او یا یوه بله پروسه د ښوني شي یا وښول شي.

د بیلګې په توګه په یوه څه کې د ننوتنې منلو یا داخېلېدو اجازې د مستحق کېدو له پاره ازموینه زیات وخت یوه وړاندنیونه یا که غواړۍ فرضیه ده

یوه وړاندنیونه کېدی شي یواځي د یوه حالت یا یوه خوی یوه وړاندنیونه وي.

په سم اند کې وړاندنیونه په لاتین کې د پریمیسPremise په نامه هم بلل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شمېرپوهنه کې وړاندنیونه د یوې ښوونلارې یوه غوره برخه جوړولی شي

په دې توګه ایندکشن وړاندنیونه induction precondition *Induktionsvoraussetzung* پایونه د ایندکشن ښوونه(Induktionsbeweis (the prove of induction)(د ځانګړو څخه په ټولیزو پایونه) پیل په نخښه کوي.

بېلګه: په ډېرو هېوادونو کې د تابعیت منلو لپاره په پوره سویه د ژبې زده کړه مخ د مخه وړاندنیونه ده.

په افغانستان کې د پوهنتون ننوتنې لپاره د کانکور ازموینه وړاندنیونه ده.

قضیه یا جمله:

جمله په شمېرپوهنه او سم اند کې یوه نوې پوهه یا پېژندنه ده، چې له اکسیومونو، ټاکندویو (پېژندونو یا تعریفونو) او څرګند جملو څخه فرمولبمدي کیږي. ددې لپاره، چې د یوې جملې وینا و منل شي یا وپېژندل شي، باید و ښوول شي . که په کره توګه ونیسو نو دا یوې منلې legitimierte (قانوني) پرلپسې ټولګیز (صنفي) پریدیکاتي سم اند د پایونې پرلپسې ده یا که غراړی پایله ده.

ښوونه:

په شمې رپوهنه کې ښوونه د یوې وینا د رښتیاوالي یا نارښتیاوالي باوري راوېستنه (ښوونه) ده. دا د اکسیومونو، چې سر له سره رښتیا نیول شوي وي او نورو وینا و څخه، چې رښتیاینه یې تیاره ښوول شوي وي راوېستل کیږي.. دلته له اکسیوماتیکي **axiomatischen** ښوونې خبرې کوو.

شمیرپوهنیزېښوونېزيات وختپه وړو، وړوپلو د نورو غونډالویا جملوپه بنسټ سرته رسیږي.

جوړښتیزې – او نا جوړښتیزې ښوونې.

شتونښوونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتونښوونه چې وښايي ده، يا يوه تلنلار ورکړ شوې، چې اوبی ته موبيايي،دا په دې مانا چې، يواوبی جوړيږي يا منځ ته راځي.

د يوه نه جوړښتيزې ښوونې سره د خويونو لرلوسره د يوه او بيشتون پاى کيږي. کله ختيناسيده نيونې کيږي، چې اوبيدې شتون نه لري. له دې ښوونو لاس ته نه راځي، چې سړی څنګه اوبی لاسته راوړي.

غوښتنه (ثبوت) Behauptung

غوښتنه (ثبوت) Behauptung يا ،، څرګند يا روښانه حکم ،،تضمين شوی قضاوت،، هم بلل کيږي، يوه جمله ده د ځانګړې مانا سره او له ويونکي څخه داسې ويل کيږي، چې ټوليزه او د تل لپاره وي. که د بېلګې په توګه څوک پوښتنې ته ، چې ايالندن له پاريس څخه لوي دی،؟

ځواب وايي: لندن په ۲۰۰۰ ز ک کې د پاريس څخه زيات اوسيدونکي لرل،، نو له دې سره دی غوښتنه رامنځ ته کوي.

يوه غوښتنه نه يواخې لکه (څرکندونه) ويېنه يوه جمله ده د ټاکلې خونديونې (متن) سره، بلکې يو ټوليز ه کړنه کاروايي ده: د ويل شوې وينا لپاره يوه ټوليزه په اختيار کې نيونی (چې ګوندې د ټيکوالي دعوا پرې شوي وي) باوري کيدنه. John R. Searl د دې لپاره د خبروکار"speach act" کلمه و کاروله.

غوښتنې کېدی شي ټيک (همداسې رښتيا) وي يا نارښتيا. دا له دې امله موخه ورې دي، چې غوښتنو باندې د منلو او ردونو له امله خبرې اترې يا که غواړی مباحثه وشي، شک

پرې راشي، ومنل شي يعنې تصديق شي، چې زور پرې واچول شي، وښوول شي، رد کړاي شي (ياني تضاد يې وښوولی شي).

د نورو ژبنيو څرګندونو څخه يې رابېلونه

غوښتنې (ثبوتونه) نه دي لکه دا لاندې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – په نيونو ودانې يا فقط نيول شوې يا نا جدي جملې. بېلګې په توګه په ادبياتو، ژبتمرينونه يا ټوکې ټکالې لکه (،،په يوه وخت کې يو پاچا وو............،،)

۲ – پوښتنې، شک، ګومان (،، نه پوهېږم، چې ايا دا با راشي،،)

.... ۲۹ ....

۳ – تيوريتيکي نيونې (،، نيسو،چې هر مالک د جګې ګټې هلې ځلې کوي،،)

۴– امر (،، لاسونه جګ،،)

۵ – کليمه ټاکنه يا نومينال پېژند: ،، د زياتو اتومونو ټينګ تړنه دې ،، ماليکيول ،، و بلل شي.

۶ – د ځانيز خوند يا مزې څرګندونه (،، دا موزيک مې ښه راځي،،)

کومه ګټه نه لري، چې دلته د رښتيا پوښتنه رامنځ ته کړو. دا ډول جملې له بله اړخه په ارزښت کيږي، د بېلګې په توګه موخه ورتيا، هنري خونديونه، مجلس ارزښت.

د غوښتنو ډولونه.

غوښتنې د خپلو منځپانګو له لارې په برخو وېشل کيږي، د بېلګې په توګه:

— غوښتنه، چې نړۍ څنګه جوړه شوې، داسې په
نامه empirische يا په تجربو ودان، په رښتيا faktische يا مثبت

ښوونه(،، دا ونه له لسوکالو زړه ده،، ، ،، سرپ له وسپنې درانه دي،،). دا ډول غوښتنې تجربه- پوهنه ده، په ځنګړې
توګه empirische ايمپريکي کارونه په پيداښتې پوهنو کې.

— سم اديز- شمير پوهنيزې غوښتنې (،،د ۱۴۴ څلورې ريښه ۱۲ ده،،). دا د شميرپوهنې او سم اند اله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

— ارزښتیدونکي غوښتنې (،، سپین و برگ ته ښه باجه یا رباب وهي،،).

— یوه لار ، یوه کچه، اخلاقي غوښتنې (،،سړی باید له دوي سره مرسته وکړي، چې بې له کومې تیروتنې یا ناوړه کړنې یا گوناه اړ شي،،). دا ډول غوښتنې د نورماتیو-یا مثبت اخلاق Ethik الې دي.

— hermeneutische روښانه، موخه ښوونیزې غوښتنې (،،د سپین بیرغ ښکاره کونه دا مانا لري، چې: ،، مورتسلیم یو،،). دا ډول غوښتنې د ژب – او کلتورپوهنې الې دي.

د ننې سایکولوژیکي یا دننه (ځان) کتنې غوښتنې
innerpsychische oder introspektive Behauptungen

.... ۳۰ ....

(،، زه د غاښ درد لرم،،. ،، گپینی خوږ خوند لري،، ، ،، زه گورم، چې ترمومتر۱۰درجې څیلزیوس ښايي،،).

غوښتنې په نوروبرخو هم وېشل کیږي په:

— غوښتنې په پخواني وخت کې په یوگړو یا ځانگړو پېښو، اوسمهال یا راتلونکو پېښو.

(،، گوېتې په ۱۸۳۲ کې ومړ،، که د گوېتې په ځای مې کوم افغان لیکلی،نود زېږېدنې یا مرگ ورځ مې یې باید اسانه پیداکولی شوی، دا چې دا مې نه شوکولی، اړ شوم همدا الماني پرېږدم.په خواشینی).دا ډول غوښتنې د تاریخپوهنې الې دي.

— د ټاکلو ډولونو شیانو شتون غوښتنه (،، په دې ځنگله کې ډینگری شته،،).

— په تجربوي قانونمندی یا لاراړوندوالي غوښتنې (،، که څوک یوه کریستال گلنی په مرمرځمکه وغورځوي، زرې زرې کیږي،،)

— د علتونوغوښتنه (،،سپی مړ شوی، ځکه چې هغه سرطان لروده،،).

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د ثبوت په ځای د دې نوي وی ،، غوښتنه،، سره بلد نه یو، خوګورو چې دا سم همغه ثبوت دی.

غوښتنه: سپی په سرطان مړ شوی.

ښوونه: دا بیا باید وښوول شي، چې همداسې ده اوکه نه.

Imperativ په امریه بڼه، غوښتنې، امر

Implikation په کې رادننه کونه

جمله (شمیرپوهنه)

جمله په شمیرپوهنه اوسم اند کې یوه نوې پیژندنه ده، چې دا له اکسیومونو، پیژندونو او تازه پیژندل شوو جملو څخه وتلې فرمولبندي کیږي یا جوړیږي.د دې له پاره چې د یوې جملې وینا دپیژندلشي،باید دا وښوول شي.

په نورمال ډول جملې د خپل غوره والي په ترتیب په یوه اهرامډوله ترتیب پهبرخو ووېشل شي، چې ترتیب یې داسې برېښي:

۱ – Lemma مرستندوی جمله (د یوه غوره ښوونه کې مرستندوی جمله)

۲ – Korollar د کره کونو یا ترې لاس ته راوړنو یوځایکول، چې دا له یوې جملې یا یوه پیژند بې د لویو بوختوالوراکول کیږي. زیاتوخت پای لاسته راړونې)

۳ – Proposition (سم اندیزې ویناوې).

۴ – جمله یا تیوریم Theorem (پوهنیزه – او بنسټجمله یا سټجمله. Theorem تر اوسه په زیاتو ژبو کې کارولکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تل ژبنيز – يا ورځني ژبنيز ليدنې غوښتنه

— تل ژبنيز ليدنې غوښتنه په ټوليزه توګه فکر دۍ.. که سړي ته يو فکر يا پيښه پيدا شي، نو سړی کړی شي دا يوه غوښتنه وبولي.

بيلګه- غونډاله: زما غوښتنه ده،چې زه موټر بيايم.

مانا: زه اوس په دې فکرراغلم، چې په موټر کې ځم.

غوښتنه د فلسفې له ليده يا له مخې:

د فلسفې پوهنې له مخې د **Immanuel Kanntichnochnicht** (ايمانول تراوس مې نه پيژاند) کاتيګوري (ډلې) غوښتنه د احتمالوالي لارو – – يا قانونمندۍ په بنسټ په درې برخکاتيګوريو وېشل کيږي: دروغ، پوهيدنه اوتوکلي پيښيدنه.

د **kategorischen Konjunktivs** يا ناسيده ويناو په بنسټ دروغ هغه دغوښتنې زياته پيښيدونکې بڼه ده.

ويناډولونه يا وينابڼې:

درې Modi مودوله يا ويناډولونه شته: اينديکاتيو، کونيونتيو اوايمپيراتيو

اينديکاتيو Indikativ نومينال وينابڼه ده: ته ځې، هغه ځي او داسې نور.

کونيونکتيو يا ناسيده ويناېڼه: غوښتن- يا هيله بڼه: زه به لاړ شم، ته به لاړ شې.

ايمپيراتيو Imperative امربڼه: لاړ شی.

Konjunktiv ناسيده وينا:

کونيونکتيوپه هغه حالتونوکې کارول کيږي، چې ريښتونی نه، بلکه يواځې شونی يا ممکن وي. يا دا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات وخت وينا په ناسيده ويناکې د امکان په چاپيريال کې راځي، دا د امکانبڼه هم بلل کيږي. کونيونکتيودا نه ښايي، چې يو څه شوني دي.

زه به لاړ شم، ته به لاړ شي اوداسې نور.

دا موضوع پوره اوږد او په زړه پورې د خبروڅه لري.

دا څه ليکنې مې چې وکړې، نود ژبې سره مې مينه نوره هم زياته شوه اوداسې وايم، چې په دې زاړه بدن يا تيروخت د ژبې زده کړی شم.

دا زما يوه مشوره ځوانانو اوپه پوهنه کې هڅاندو ته ـ په هره پوهنه کې چې وي- دا ده، چې بې له يوې پرمختللې دباندنۍ ژبې – چې وړانيزمې انگريزي ده- هيڅ نه کيږي، موږډېر د زده کړو وروسته پاتې ټولنه يو اوژبه موتوانمنده، خو هم وروسته پاتې ده او هرڅه بايد له بلې ژبې راونيسو.

ډاکترماخان ميرى شينوارى

فورمال سماند Formale Logik

.... ۳۶ ....

د فورمال سم اند لاندې په ټوليزه توګه يو سم اند پوهيږو يا يو سم اند په نخښه کيږي، چې دا د ويناو سم انديزو بڼو منځ کې اړوندوالي او د دې بڼو منځ کې د رابيليدنې -او د لاس ته راوړناړيکو سره بوخت وي يا ځان بوختوي.

په دې تنګې يا نږدې يا راټولې موخه په ټوله کې سم اند داسې په نخښه کيږي، چې دا د ويناو اوپايلاسته راوړنو يو په دباندنۍ بڼه (فورمال) انځور کاروي.

يا دا: د فورمال سم اند په ورشوکې انتيتيزې د هغې د اړونده تيزې په نه-والي کې پوهيدل کيږي. تيزې يعنې پ پورې انتيتيزې هم اړه لري (،، نه پ). د انتيتيزې رښتياوالى ،، ناسم يا نارښتيا،، دى تر هغې چې همغه تيزې ،، رښتيا يا سمه،، وي، او په څټ.

.... ۳۳ ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله هرې انتيتيزې ته ټيک يوه تيزې شته. تيزې او انتيتيزې نه شي کيدی هممهاله ،، رښتيا،، او نه هممهاله ،،ناسم یا نارښتيا،، وي.

بيلګې:

تيزې: دا کور سور دی.

انتيتيزې: دا کور سور نه دی

تيزې: سپين په ۱۳۰۶ کې مړ شو.

انتيتيزې: سپين په ۱۳۰۶ کې مړ شو ی نه دی.

دا قناعت بيرته د فيلوسوف هيګل تريادي Triade تيزې، انتيتيزې اوسينتيزې ته ځي.

پراګماتيکي: د هغې کړنې کړنه ده چې اړيينه وي بايد وشي او ښوول شوی وي، چې په رښتيا کار ورکوي يا په رښتيا کيدی شي.

لنډ: هغه څه چې کړوني وي، بايد وشي

Logik سم اند يا منطق

مانا يا ترپوهېدنه:پوهنه، د جوړښت پوهنه، د فکرکولو بنه اولارې يا قوانين، د ورکړشوو ويناو په بنسټ پايول، فکرپوهنه يا فکرپوهيدنه، د اړيين فکر پوهيدنه، اندپوهنه يا سم اند.

سرچينه: وروستی لاتين لوجيکا(يوناني logikḗ = د اند پوهنه، logikós ته = هوښيارتيا اړوند)

پيژند: د لوګيک سره ((von logikè altgriechisch λογικὴ τέχνη زوړ يوناني وی, انديز يا فکري هنر,denkende Kunst‘).

په ټوليزه توګه هوښياره پايونه او په ځانګړې توګه د هغه پوهيدنه يا پوهه – د پايونپوهيدنه - يا پوهنه يا هم اندپوهيدنه – په نخښه کوي. په سم اند کې د دلايلو جوړښت نظرد هغه

وباوريوالي ته خيړل کيږي، د وينا (د وينا پيژند د شميرپوهنې سم اند کې وګوری) د منځپانګې څخه خپلواک. همدا په دې موخه سړی د ،، فورمال،، سم اند څخه هم غږيږي. په رواج يا ورځنيډوله سم اند د فلسفې يوه برخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیلیز ورځنې یا رواجي سم اند ګاونډ ریتوریک یا د خبرو هنرته ځان ودیز کړ یا وده وکړه. په شلمه پیړۍ کې د سم اند لاندې سیمبول لوجیک یا سم اند پوهیدل کیږي، چې دا د

.... ۳۴ ....

شمیرپوهنې (د شمیرپوهنې سم اند هم دلته داسې لږ راوړم) په دننه کې اوتیوریتیکي اینفورماتیک کې کارول کیږي.

بیلګه:

دواړه سپي ربښتیا اوناربښتیا هوسۍ پرابلم ښکار کوي، سم اند د تورې سیلوګیزم (–سم اند) سره په وسلوبار پسې بیړه کې دۍ. کښې لاندې پریمینا دس، په یوه سمڅ کې، د سم اندیزو دلایلو فلسفې کې تم شو.

Syllogismus: (ربښتیا لاسته اوړنه؟؟ بیلګې څخه ښه پوهیدلی شو): سم اند، چې له دوه نیونو یوه ربښتیا لاس ته راوړنه له ټولیز څخه و ځانګړي ته راباسي.

Parmenides: د یوناني فیلوسوف پلاتون د ،، ،، یووال اوډېروالی،، لاندې یوه لیکنه.

مودرن سیمبولیک سم اند د پیداېښتي ژبې په ځای منځ ته راوړلې – یا مصنوعي ژبه کاروي(یوه غونډله لکه منه په پرېدیکات سم اند کې د بیلګې په توکه فورمالي کیږي) او په کلکه یا ټینګ پیژندلرونکی پایلار کاروي.

د داسې یوفومال سیستم له پاره بیلګهویناسم اند (Aussagenlogik) (دلته د اتومي ویناوو په ځای توري کارولکیږي(زما د سم اند کتاب)) دۍ.

سومبولیک سم اند شمیرپوهنیز سم اند هم بللکیږي یا په راتنګه موخه فورمالیک سماند.

-- Philosophische Logik فلسفي سم اند یا - منطق

فلسفي سم اند د بیلابیلو سم اندونو یو ناتیز (پخ ؟) راټولشوی وی دۍ، چې دا ټولګیزه ویناسم اند اود پرېدیکات سم اند په بیلابیلو ډولونو بدلوي یعنې تغیر ورکوي همداسې پراخوي، په لار ، په کومه کې چې د هغې په ژبه کې د دې له پاره چې د ټاکلو خبرورشو ده، په نورو اوپراتورونو(اوپریاتور په شمیرپوهنه کې یوه ټولیزه لار ده) ماړه کاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات د خبرو لاندې د ټولګيز سم اند څنګيدنه -كه لږسخته يې وواېو-، بې لارې كيدنه داسې سم اندونه انځوروي، چې د ټولګيز سم اند له ټاكلواكسيومونو(منل شوېو ويناوې) تيريږي. دا په راتنګه موخه نه-ټولګيز سم اندونه هغه ،،كمزوري،، ټولګيز سم اندونه دي، دا په دې مانا چې په دې سم اندونو كې لږ ويناوې باوري دي نسبت وټولګيزسم اند ته، خو هلته باوري ويناوې ټولګيزې هم باوري دي.

دې پورې اړوند د L. E. J. Brouwer وديزشوی Intuitionistische Logik دې، كوم، چې د duplex-negatio„ د دوه واره نه-والي“ اكسيوم (د يوې وينا p د دوه واره نه-والي څخه يبرته p لاس ته راځي)

(DN)

خوندي نه لري، له كومې سره چې جمله “tertium non datur„ (د هرې وينا p له پاره باورلري:

.... ۳۵ ....

p يا نه-p)

(TND)

نوره رابيليدوړنه ده، Ingebrigt Johanssons دMinimalkalkül ، د كوم سره چې جمله “ex falso quodlibet„ (د يوه مخامخوالي (تضاد)څخه يوه په خوښه وينا لاس ته راځي)

(EFQ)

دا خبرې اترې زما د شميرپوهنې سم اند كې پوره ځيړل شوي.

نوره نه شي رابيليدلی،همداسې په دې پورې تړلی Relevanzlogiken، په كوم كې چې ټيک د دې بنې باورلري، په كوم كې چې د كوزال له پاره غوره(relevant) دي

بل لور ته د سم اند يادونه كوو، چې پرينځيپ يا اصول لري، كوم چې باوري نه دي. غونډاله لومړی داسې برېښي چې د ګومان له مخې دا سمانديز بنسټجمله وواېي يا افاده كړي:

كه p باورولري، نوكيدی شي p ، داسې برېښي، نوره ناسمه نه وي.

سره له دې هم دا په ټولګيز سم اند كې باوري قضيه نه ده. تر هغې ټولګيز سم اند ماكسيمال-كونسيستنت، دا په دې مانا چې تر هغې د يوه ټولګيز ګومان هره اري توانمندونه به مو يوه مخامخوالي ته لاربنودوي، دا غونډاله د يو بل اكسيوم په خير نه شي ورزياتيدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-- ډېر ارزښتيز سماند او فوزي سم اندFuzzylogik

د ې ته پراته ډېر ارزښتيز سم اندونه ولاړ دي، په کومو کې چې د دوه ارزښتوالي پرينځيپ (زما د سماند کتاب دې وکتل شي) او زيات هم د ارستوتالس د دريم ناشونوالي غونډاله (زما د سم اند کتاب دې وکتل شي) باورنه لري، د دې لاندې د Jan Łukasiewiczد("Warschauer Schule„) د درې ارزښتوالي اوډېر ارزښتوالي سم اند.

کېڼ شمير کارونې په Steuerungstechnik کې(د يوه حالت اغيزمنوالي، يو سيستم بل حالت ته وړل کيږي) دا کار د معلومات او خبرخپرونو له لارې کيږي) د ناپای-ارزښتوالي فوزي-سم اند کې ميندل کيږ، په داسې حال کې چېپای-ارزښتوالي سم اند د

.... ۳۹ ....

Gotthard Günther سم اند ("Günther-Logik„) پخپله پوره کيدونکې نيونې په سوسيولوجي کې په کار راغلي.

-- نامونوتون – يا جکټېتيدونکی سماندونه Nichtmonotone Logiken

.... ۳۶ ....

سړی يو سم انديز سيستم مونوتون بولي، که هر باوري دليل باوري پاتې شي، که سړی نورې نيونې همورزياتې کړي: څه چې يوځل ښوول شوي، هغه په مونوتون سم اند کې هم تل باوري پاتې کيږي، يعنې هلته هم، که سړی په وروسته کې نورمعلومات هم د لاسه کړي(د ،،د،، په ځای مې،،تر،، ليکلی وو، خو وروسته مې ورته پام شو). ډېر سم انديزسيستمونه دا مونوتوني خويونه لري له دې سره ټول ټولګيزسم اندونه لکه وينا – او پرېديکاتي سم اند.

په ټولورځني او هم په پوهنيزه پايونه کې زيات (د وخت سره) تيرېدونکي پايونلاسته-راوړنې لرو، چې دا په کره سم انديز ډول باوري نه دي اود نورو څنګ کې په وروسته وخت کې له منځه بايد لاړې شي. د بيلګې په توګه وينا،، توکس يومرغه دی.،، او ،، زيات مرغان الوتلی شي.،، ،نوپايونه به دا وي، د (وخت) تيرېدنې سره سم په دې پای کوي، چې توکس الوتلی شي. مګرکه موږنورزيات معلومات لاسته راوړو، چې،، توکس پينکويين دی.،، ،نو دا پايونه بايد سمه کړو، نو پينګووين الوتنوږ مرغان نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې له پاره چې دا ډول پايونه هکپکووني انځورکړو ، نه مونوتون سم اند وده وکړه یا منځ ته رغی: دا له مونوتوني خویونو تیریږي، دا په دې مانا چې یو باوري دلیل کیدی د نورونیونو په ورزیاتونو ناباوري شي.

د دېفاولت-پایونې (ستاندارد نیونه) له امله موږ کنسکونت ته راځو، چې توکس الوتلی شي. د یوه ټولکیز-سم اندیز پایونډول له لارې موږوکړای شو وښایو، چې توکس نه شي الوتلی. په دې حالت کې دېفاولت له منځه ځي او د ټولګیز-سماندییز کونسکونت پسې کارول کیږي. دلته دا -دلته شډل لیکو- تلنلار د سواره دېفاولت-سم اند په نامه بلل کیږي یا په نخښه کوو.

ډاکتر ماخان میږی

شینواری

د شمیرپوهنې منطق یا سم اند

Mathematische Logik

د جودرې شهیدانو ته

بیل یادونه: د ا لیکنه ځانله د شمیرپوهنې مینه والوله پاره په پام کې نه ده نیول شوې، دا د هر مسلک ویونکوله پاره اړیینه ده، ځکه چې وایي شمیرپوهنه هم د فلسفې برخه ده او پرته له دې شمیرپوهنه په ټولوپوهنو کې ځغاستې.
له دې د مخه یوځو اړیینې راوړنې. له هرڅه د مخه هغه غوره پیژندونه، چې د هرچا له پاره په زیاتوپوهنوکې اړیین دي: دلته نیونه، غوښتنه، ښوونه او نور اړینخه ځیړل شوي،خو هغه د تاند درنې خیرونې په سپتمبر ۶ . ۲۰۱۹ ګڼه کې خواره شوي، مینه وال یې هلته کتی شي.

.... ۳۷ ....

سم اند (سماند) منطق (logic لوژیک یونانی کلمه ده، چي

اند(فکر) یا وی(لغات) ته وایی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وینا د ټیک یا کره فرمولولو لپاره د سم اند څخه کاراخستل کیږي د فورمال سم اند، د سم اند پوهنی بنسټ، د فکر ډول او فکر کولوقوانینو په څیر یې څیړنه د اریستو تلس(۳۸٤ تر ۳۲۲ ز۰ ک۰ ا))
له خوا کیښول شو.

د شمیرپوهنی سم اند د شمیر پوهنې د یوې برخی په څیر پرمختګ یا وده وکړه. سم اند د شمیرپوهنی بنسټ دۍ او د شمیر پوهنی په ټولو څانګو کی ننوتی.

پوهنیزه ژبه او پیدایښتي- یا طبیعي ژبه

اند (فکر) او ژبه یو له بل سره داسې تړلي، چې بیلیدنه یې ناشونې ده. په ورځني ژوند کی انسانان خپل اند په پیدایښتي ژبه څرګندوي، مګر دا د مسلکي ژبی په څیر د پوهنی(علم) لپاره بسیا نه کوي، ځکه چی د ځنو لغاتو مانا کره یا ټینګه نه ده ټاکل شوی، دا په دې مانا، چی په پیدایښتي ژبه کی یو لغات بیلی بیلې ماناوي لري د شیانوله پاره ځای اړونده بلابیل نومونه شته لکه لور(د ریبلو لور) او لور(په کومه لور) او یا څو لغاتونه ، لکه شلغم، ټیپر او منګریتې، چی همغه یو څه یا شی په ګوته کوي۰

په مسلکی نومونو کې یو څوترمینولوجي(Terminology لاتین، یونانی: په یوه مسلک کی شته(موجود دي) د مسلکي لغاتونو ټولګه او

په همدې توګه د هغوي ښوونه ، منځ ته راوړل کیږي، چې د کلمو موخور کره یاکلک ایښوولو (ځای پرځاي کولو) د نورمي وېناو استعمال او د هغوي او د ورځنۍ ژبی ویناودود څخه ګټه اخلي.

په دې ډول په شمیرپوهنه کی هم یوه پوهنیزه ژبه منځ ته راغلې، چی له پیدایښتي یا طبیعي ژبې او یوې ځانګړی ترمینولوجي سره یوځاي شوې یا په بل ډول :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنيزې ژبی او یوې ځانګړي ترمينولوژي ټولګه ده.

له دې امله شمیرپوهنه په یوه لوړه کچه ټيکوالی(Exaktheit) ، په یوه لنډ، روښانه، څرګند او له دې امله یو لیدوړ « وینا ډول» درلودی شي.

شمیرپوهنه او سم اند دواړه دیوې سمبولیک ژبی څخه د کارونی یا استعمال کار اخستی شي. د لغاتو په ځاي نخښی اېښوول کيږي، چی مصنوعي منځ ته راغلي او په ځانګړو ماناو سمبال دي.

د شمیرپوهنی پوهنیزه ژبه کې غوښتنه داده، چې باید په کلکه او روښانه توګه د ریښتونو (Realität واقعیتونو) شیانوObjects، د هغو شمیرنیزو څیرو او د دې لپاره پیدا یا منځ ته راغلو نخښو منځ کې توپیر وکړي. شیان له انسانانو احساسيږي، د یوه ذهنیت (Abstruction ابسترکشن) له لارې په یوه کلیمه څیره (متصور؟) کيږي او شته والی یې د یوې نخښې جوړخت construction ممکنوي. څیره کوونه یې د شمیرنې شیان دی او یوه «نخښونه» غوره کوي، چې دیوه نوم اوزيات وخت د یوې نخښې په څیر ځان نیسي یا ځان څرګندوي، د بیلګې په توګه : لکه هر پيدايښتي ګڼ د یوې نخښې داسې په نامه ګڼخښې له لارې انځوريږي۰ دا نخښه څيفر Ziffer یا ګڼخښه، چې عربې همغۀ صفر دی, بلل کيږي۰ داسې نخښونې دبنسټيزو نخښۇ څخه منځ ته راغلي. په درسي ځاي سیستم کې بنسټيز څيفرونه یا ګڼخښې په لاندی ډول دي: ۰ ، ۱ ، ۲ ، ۳ ، ٤ ، ٥ ، ٦ ، ۷ ، ۸ ، ۹ ۰

د شمیر پوهنی سم اند بنسټيزې کلمي

۱ثابتی(همغه یا تل همغه، همغه ارزښتيزې) ، اوښتونی یا اوړیدونی یا واریابلې ، ترمونه

Constants, variables, terms

په شمیرپوهنه کې شیان، د شیانومنځ کې اړيکې او د شیانو تړنې په نخښو(سومبو-لونو) انځوريږي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – شمیرپوهنیزې نخښې

- د ثابتو(تل همغو) لپاره نخښې (علامې) دا د یوه کره ټاکلې مانا لپاره نخښې دي یانې تغیر نه خوري، لکه ۷ ، ۱۲ ،e, pi او یا که دا د مخه ځیره رانه یوناني پي πاو داسې نور

–د اووښتونو یا واریابلو لپاره نخښې: دا د یوې ورکړ شوې ډیرۍ (په ډیرۍ پوهنه کی روښانه کیري) داسې په زړه پورې توکی لپاره یوه نخښه ده، کومه چی د

.... ۳۹ ....

– اووښتونوښستډیرۍ بلل کیري، دا په لاتین تورو په نخښه کیري او کله کله په اندکس(ز۰ایندکسونو) یا پیژندنخښه index(ز۰ پیژندنخښې Indices) چې ایندکس د تورو ښو ته راځي په نخښه کیري۰ لکه

$a_1, a_2, b_j; i = 1, 2, 3, \ldots, x_j$ یا

a1;a2;a3;...ai.; i0 1,2,3,......

داسې مناسب لیکنه یې نه ده، خو اړیم، چې داسې یې ولیکم، بل ډول ن ج ته نه شي پورته کیرۍ.

اړیکنخښې :

دا د شیانو اوګڼونو منځ کې د اړیکو نخښې دي لکه < , >، ≤ , = , ≥

- د نښلونو،کارونو، تړنو یا عملیونخښې : لکه زیاتون-، کمون- ، ځل-، او ویش نخښې:/، : +, -, *

- تخنیکې نخښی : لکه سیمیکولوم („ „)، نوکان ( ) او نور ډولونه یې او کوما ،

د نخښو لړۍ : که نوکان، واریابلی(اووښتونې), ثابتی او د هغوي یوځاي ایښودل د اړیکو- ، نښلونو- ، او تخنیکی نخښو یوځاي ایښوول موخه ور یا هدفمند یو په بل زیات شي، نو یوه د نخښو لړۍ ترې منځ ته راځی۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلګه :

الف : د3.(1 + 2a) – a + 144 یوه د نخښو لړی ده

ب :11x =6 – 3a).(12 – b)، دا د نخښو لړی نه ده، ځکه چې د نخښو لړۍ موخه وره نه ده ایښوول شوې، د برابرنخښې د مخه نوک نه شته، دا په دې مانا، چې له دې څخه څه نه پوهیږو۰

۲ – ترمونه terms, Termen : ترمونه مودمخه لږ روښانه کړل،نور زموږ له پاره دلته بسیا کوي.

بیا

د شمیرپوهنې سم اند نو څه شی دۍ؟

.... ۴۰ ....

داسې یې را ساده کوو: د شمیرپوهني سم اند(منطق) د وینا و سره سر او کار لري.

وینا څه شی دۍ؟

وینا Aussage

دا چې انسان د خپل چاپیریال د ټولو شیانو او پیداښتونو سره لاس په ګریوان دۍ، نو پوښتنې او هیلې رامنځ ته کیږي،غوښتنې لري او ویناوې کوي، په کومو ویناو کې، چې شیان او ریښتونی(واقعیتونه) بیرته هنداره (منعکس) کیږي یا په یوه څه یا شي، چی وینا کیږي، نو موخه ترې د هغه څه ریښتونې ځاننیونه ده۰ یوه وینا په واقعیت کې ټیک هلته ریښتیا ده، کله، چې په هغې کې شي حالت یا بهتره شي ځاننیونه په ریښتونې شته یا موجود وي، په بل حالت کې دا وینا ناریښتیا (غلطه) ده.موږ نیسو، چې دا څه دې په شمیرپوهنه کې کره ټاکلي وي او پریکړه دې پرې کیدی شي.

زه هڅیدلی یم، چې څو د شمیرپوهنې سم اند پیژندونه له تاسوشره شریک کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پژند(تعریف) :

وینا د یوه شی ، ځرنګوالي (چې ځنګه دی)، د هغهٔ بیرته هندارونه ده. (دا په دې مانا، چې وینا یو شی په وینا کې همهغسی ښایې لکه څنګه چې دی له دې امله شي هنداروونه یامنعکسونه)، چې د ژبی له لارې وړاندې کیږي یا په همدې ډول په نخښه کیږي.

یا په بل عبارت وینا د کلیمو داسې هدفمند یوځایوالی یا یوځاي اینښوول دي، چی د یوه شی ځانیونه او د شیانو ریښتونې اړیکی بیرته هنداره کوي او موخه وردی، چې د هغه دریښتیاوالی پوښتنه رامنځ ته کړای شي.

یا په بل ډول :

د وینا لاندې سرې یو ژبنی یوون، یا یووالی) واحد (unit ,Einheit پوهیږي، کوم چې د شي اړیکی (د شي ځرنګوالی) بیانوي. دلته دا مهمه نه ده، چې دا وینا په کومه ژبه، په پیدایښتي (طبیعي) او که په مصنوعي ژبه ویل شوې (افاده شوي) دا هم غوره نه ده، چې دا وینا د پیدایښتي پوهنو لپاره ده، د هوا حالاتو لپاره او که د بازار د نرخ لپاره۰

په بل او ورځني ډول: یوه وینا یوه جمله ده یا فرمول دی، چې یا ربښتیا او یا نارښتیا ده. داسې هم ویل کیږي، چې وینا یو «ربښتیاارزښت » ،، ربښتیا یا نا ربښتیا ،، لري.

یانې : د شمیرپوهنې سم اند لپاره پریکړی د وینا « ریښتیا ارزښت»(ربښښتیا یا نارښتیا) دی. نور خویونه په راتلونکی کې نه څیړل کیږي.

دلته مو دا زیات وځیړه، خو اوس یې داسې لنډ لیکم:

د وینا لنډ پیژند:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینا د ویونو موخه-ور(موخور) خنګ په خنګ ایښوونه ده، چې یو ،،رښتیا ارزښت،، رښتیا یا نارښتیا ولري، دا په دې مانا چې وینا ښتیا یا نارښتیا ده.

ویناوې د لاتین په لویو تورو *A , A په نخښه کوو او داسې نور٠

د دوه ارزښتوالی اصول یا پرینځیپ جمله

هره وینا یواځی یو ممکن « رینښتیا ارزښت» لرودۍ شي، دا په دې نامه، چی وینا یا رینښتیا ده او یا ناریښتیا. (د دریم نه والی اصول یا پرینځیپ)٠

دا په دې ماناو چې ددې دوه ارزښتونو منځ کې بل ارزښت ناشونی دۍ. دوه ارزښتوالی او د دریم نه والی باید سره بدل نه شي.

که یوه ژبنۍ افاده یا ویینه د وینا په خیر ترتیبوو، دا بیا دلته ارزښتناکه ده، چی د وینا ارزښت حتمآ باید څرګند یا معلوم نه وي٠ که بالاخره ټوله پوهنه د رښتیا لور غوره کړي وي، بیاهم موږ څرګند ژبنیو موادوته اړ یو، چی د هغه شي ځاننیونه افاده کړاي شو یا وویلی شو، د کومو په شته والی یا نه شته والی، چی پریکړه وشي٠

ټولې ویناوې له دې امله په دوه ټولګیو یا کلاسو ویشل کیږي، د رښتیا ویناو ټولګی او د

نارښتیا ویناو ټولګی یا کلاس(صنف)٠

که وینا رینښتیا وي، نو رینښتیا ارزښت یې رینښتیادۍ او پ.

ه wیا ر یې ښایو، که وینا رینښتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت ناريښتيا ولري ، نو په f يا،، نه،، يې ښـايواو وايو، چې د وينا ريښتيا ارزښت

ناريښتيا دی

تکرار : هره غونډاله، چې « ريښتيا ارزښت» (ريښتيا يا نا ريښتيا) ولري، وينا بلل کيږي

بيلګې:

غونډاله (جمله)

الف : » د کابل سين د کونړ له سين سره ګډيږي«ريښتيا وينا ده٠

ب : 7 = 4 + 3ريښتيا وينا ده

پ : » ٦ لومړنی ګڼ دی« دا ناريښتيا وينا ده.

(دګڼونو په برخه کې لومړني ګڼونه کتلکيدی شي)

پوښتنجملی : » ته د څو کالو يې ؟ « نه شي کيدی يو ريښتيا ارزښت باندې تنظيم شي٠ له دې امله وينا نه ده٠

نورې بيلګي :

ويناوې دي:

(دپيتاګوراس (فيثاغورس) جمله٠

د دوه ولاړ اړخونو(کاتيتونو) څلوريو يا مربعګانو زياتون د هيپوتينوزې(اوږده اړخ) د څلورې يا مربع سره برابر دی.

نورې بيلګې :

سرک لوند دی

ټول سپي خطرناک دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

3 > 5

د دي پرخځ يا مخامخ يا پر خلاف يا برعکس :ويناوې نه دي:

د کابل ښار

NaCl

لمده کوځه

د افغانستان د خلکو ژوند په ديرش کلن جنګ کې

لاندې ويناوې:

کيميا يوه طبيعي يا پيدايښتي پوهنه (علم) ده

۷ پر دريو بی له پاتې (باقي) نه ويشل کيږي

د وينا «ريښتيا ارزښت » ريښتيا لري.

لاندې ويناوې برلين يو کوچنی ښار دی

3 > 5 پنځه له دريو کوچنی دی

ټول لومړنې ګڼونه ناجوړه (طاق) دي

کابل د کونړ پر سين پروت دی

هره يوه له دې ويناو « ريښتيا ارزښت » نا ريښتيا لري

د وينا خيرونو يا فنکشنونو څخه هم دا يوه دلته راوړم، داسې بهنامهد

وينا نه-والی:

نه-والی(نفی)Negation

(c) ketabton.com: The Digital Library

P دې يوه وينا وي.د وينا تړاو يا ويناتړنی «نه-والی»: ديوی ويناP نه-والی. هغه وينا ده چې هلته او يواځی هلته د ريښتيا ارزښت ناريښتيا لري، چیP ريښتيا ارزښت ريښتيا ولري.

موږ د وينا P نه-والی نفی په Pنه سره ښايو . دلته يې د شميرپوهنيزې ليکنوتيرييږو.

.

.... ۴۲ ....

د يوې وينا دوه واره نه والی بيرته همهغه د مخه وينا ورکوي يعنې Pنه نه بيرته P ورکوي.

بيا : دوه واره نه والی د همغې لومړنۍ وينا رښتياارزښت لري

د ډاکتر ماخان ميړي شينواري کتابونه يا ژباړې او ليکنې

د ډاکتر ماخان شينواري پوهنيز کارونه، ځانګړي دي، دا په دې مانا چې د نورو پښتو ليکنو سره د پښتو ژبې له مخې پوره توپير لري او سوچې بوچې نوې دي. په لاندې ډول:

۱ – ډاکتر شينواري نږدې څلوېښت کتابونه د شمېرپوهنې ريښه کې په پښتو کړې، دا په دې مانا، چې د عربي ويونو په ځای يا يې نوره هم ښه د مسلکي نومونو انډول پښتو ويونه ليکلي.(دا انډول نومونه په پښتو کې شته، جوړ شوي نه دي)

۲ – په درې کتابونو کې يې فزيک هم په پښتو ليکلی، دا په دې مانا، چې پوهنيز او مسلکي ويونه په پښتو دي، چې دا هم د پښتو ژبې له پاره لومړی ځل دی.

۳ – دوه کتابونه د ژبې په هکله، چې هلته هم د نورو ليکوالانو د ليکنو د سمون سره سر او کار لری ، چې نوموړی په کې تراوسه ځانله دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه په دې نورو ليکنو کې هم. ملامتي به د نومړي وي، خو وايي، چې کړنې يې د ژبلار سره سمې او سم انديزې دي.

که ژبسمون، چې بيا هم ډېر غزېدلی او چاپ ته چمتو دی، هغه ويونه د څېړنې لاندطې نيولي، چې ناسم ژبې ته را ننباسل شوي.

زما زياتې ليکنې له پخوا په ټول افغان او اوس همداسې هغه زيات يې د تاند په خپرونه او د دعوت خپرونه کې خواره شوي او نور هم دا کار پسې روان دي.

د ډاکتر ماخان شينواري چاپ او ناچاپ ليکنې:

1988 Vienna (Austria):

لومړی:

....   ۴۵ ....

H.K. Kaiser , M. Shinwari : Aproximation compact topological algebra : contributions to general algebra 6 ; Page 117 – 122

1987 Vienna (Austria):

دويم:

لومړی- Interpolation und Aproximation durch Polynime in Universalen Algebren . Diss . Uni. Wien

دويم- *Interpolation and Aproximation by Polynome in universal Algebras, Dissertation at the University of Vienna/Austria*

لاندې د شميرپوهنې پښتوټول کتابونه په المان کې د ،، افغانستان کلتوري ودې ټولنه،،له خوا چاپ شوي دي

2000 Bonn (Germany):

دريم :د شميرپوهنې ستر کتاب :د شميرپوهنې برسيره د انجنري، فزيک او اقتصاد لپاره ، همداسې د ښوونکو او زده کوونکو لپاره)دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب   په ۹۰۰ مخونو کې چاپ او دا نوې لیکنه به يې څنو څايونو غزيدلې او څنې څايونه ترې لرې شوي دي(

2003 Bonn (Germany):

څلورم   :څمککچپوهنه)هندسه(، په سلو، زرو کې شميرنه، د ګټې – او کټې د کټې شميرنه ، د اختمالوالي شمېرنه کتاب د ښوونځي ټولې اړتياوې پوره کوي

2003 Bonn (Germany):

پنځم   :الجبرونه)د الجبر بنسټونه دي (ketabton:com)ته پورته شوی)

2003 Bonn (Germany):

شپږم :د شميرپوهنې   انګرېزي –پښتو ډکشنري (ketabton:com ته پورته شوی).

2003 Bonn (Germany):

.... ۴۶ ....

اووم :د شميرپوهنې الماني ـ پښتو -او پښتو الماني ډکشنري (ketabton:com پورته شوی)

Mathematical dictionary German/ Pashto and Pashto/German

2003 Bonn (Germany):

اتم :دفرنځيال برابرون)دا كتاب په دې څانګه کې يو پيل دی، ساده ليکل شوی (ketabton:com)ته پورته شوی)

Differential equation Translation; An Introduction

Bonn (Germany): 2003

نهم :د شمير پوهنې فرمولونو ټولګه

Mathematical Formulas

(c) ketabton.com: The Digital Library

2003 Bonn (Germany):

لسم : شمیرپوهنه له عربي په پښتو

1997 Bonn (Germany):

یوولسم :د افغانستان په هکله سپیني خبرې :په الماني کي

،،د افغانستان روغي او بیا ابادولو ټولنه،، له خو

یادونه :له ۲۰۰۰ کال دمخه ډاکتر ماخان شینواري د ،،د افغانستان روغي او بیا ابادولو ټولنه،، له خوا درې سیاسي مجلې هم را وستلي .

ژباړې او نورې لیکنې:

Prof. Brinkmann. (From Brinkmann.du.de) :

لاندې د برینکمن لیکنې چې له برینکمن ن ج ځخه ژباړل شوي دي. دا کتابونه د ښوونځي له پاره او همداسې د کانکور ازموینې له پاره ګټور دي.

.... ۴۷ ....

دولسم - شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره لومړی ټوک (ketabton:comته پورته شوی)

دیارلسم – شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره دویم ټوک (ketabton:com ته پورته شوی)

څوارلسم – شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره دریم ټوک (ketabton:com ته پورته شوی)

پنځلسم - د احتمالوالي شمیرنه د ښوونځي لپاره (ketabton:comته پورته شوی)

شپاړسم – احصایه یا ستاتیستیک دښوونځي لپاره (ketabton:comته پورته شوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې کتابونه د شتوتګارت د پوهنتون د استادانو د لکچرونو څخه چې د شتوتګارت پوهنتون ن ج څخه خپاره شوي را ژباړل شوي.

اولسم – انالیزی ۱ ketabton:com) ته پورته شوی)

اتلسم – انالیزي ۲ ketabton:com)ته پورته شوی)

نولسم – کربنیز الجبر ketabton:com)ته پورته شوی)

شلم - د شمیرپوهنې بنسټونه ketabton:com)ته پورته شوی)

یوېشتم - د فرمولونو ټولګه ketabton:com)ته پورته شوی)

دوه ویشتم – فنکشنل انالیز ketabton:com)ته پورته شوی)

درویشتم – وکتور شمیرنه ketabton:com)ته پورته شوی)

نورې ژباړې

۱۳څلرویشتم – له grundstudium.info/linearealgebra/www. څخه:کربنیز الجبر ketabton:com)ته پورته شوی)

پنځویشتمGeorg Gutenbrunner – ګڼونپوهنه یا د اعدادو تیوري (ketabton:comته پورته شوی)

.... ۴۸ ....

Bonn (Germany):

شپږویشتم - د شمیرپوهنې ستر کتاب دویم چاپ لومړۍبرخه :د پوره تغیراتو سره : دا کتاب د شمیرپوهنې برخې برسیره د انجنرۍ، فزیک او اقتصاد لپاره ، همداسې د ښوونکو او زدهکوونکو لپاره پوره ګټور دی .په کتاب کې د اړتیا سره زیاتونه او کونه راغلې ketabton:com) ته پورته شوی)

اوه ویشتم- د شمیرپوهنې ستر کتاب دویمه برخه ketabton:com) ته پورته شوی)

اته ویشتم - څمککچپوهنه)هندسه (دویم چاپ د پوره تغیراتو سره (ketabton:comته پورته شوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ویشتم – الجبر بنسټونه دویم چاپ له تغیراتو سره (ketabton:com ته پورته شوی)

دېرشم - ډېرې پوهنه یا سټ تیوري (ketabton:com)ته پورته شوی)

یودېرشم – د شمیرپوهنې سم اند)منطق ریاضي (ketabton:com (ته پورته شوی)

دوه دېرشم - د یو څو شمیرپوهانو ژوندلیک (ketabton:com)ته پورته شوی)

دریدېرشم – د شمیر پوهنې ګډې وډې لیکنې

څلوردېرشم -داهم ژباړه ده، خو لیکونکی یې متآسفانه راڅخه نابلد شوی :د مشتق او انتیګرال شمیرنو ته تمرینونه او اوبیونې یا حلونه یې (ketabton:com)ته پورته شوی)

پنځه دېرشم – د شمیرپوهنې انګریزې پښتو او عربي +درې ډکشنري

شپږدېرشم – د شمیرپوهنې پښتو انګریزي ډکشنري (ketabton:com ته پورته شوی)

اوه دېرشم – د شمیرپوهنې پښتو ډکشنري د شمیرپوهنیزو وییونو په پښتو روښانه ونه (ketabton:com)ته پورته شوی)

اته دېرشم - د زړه له کومې)دا هغه لیکنې دي، چې ځنې یې په نړیول جالونو کې خپرې شوي دي(.

نه دېرشم – د افغانستان په هکله سپینې خبرې، چې وبه غزیږي.

نوري لیکنې، چې په ژباړه یې پیل شوی، خو لا پوره نه دي

څلوېښتم –د شتوتکارت پوهنتون لکچرنوټونو څخه ، چې د شتوتګارت پوهنتون ن ج څخه خپریږي :د ګروپونو تیوري (ketabton:com)ته پورته شوی)

-د ښوونځي لپاره فزیک د برینکمن لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پنځم ټولګي څخه تر اووم ټولګي پورې ژباړل شوی)دا چې زما دويم مسلک فزيک دی، دا ليکنې ژباړم .دا هم د دې ليکوال يوه ډېره ښه ليکنه ده، چې -د شميرپوهنې په څير -دلته هم زيات تمرينونه د حل يا اوبيونې سره په کې راغلي او ماته زيات ګټور برېښي (او دالاندې د برينکن څخه راژباړلې

يوځلوېشتم - فزيک لومړی‌برخه   ketabton:com) ته پورته شوی)

دوه ځلوېښتم – فزيک دويمه برخه .برېښنا پوهنه. همدا کتاب (.
ketabton:comته پورته شوی)

درېځلوېښتم – د پوهنې وزارت له خوا چاپ د ښوونځي شميرپوهنې کتابونو ته کتنه .دې کتاب کې د ښوونځي کتابونو د هر کتاب يوې برخې ناسمونونو ته ګوته نيول شوې او ناسمونونه بيا سم شوي هم دي).
ketabton:comته پورته شوی)

څلورځلوېښتم – د فزيک کوچنی ويونو دکشنري) ketabton:com ته پورته شوی)

پنځه ځلوېشتم – پرېپوزېشن يا اړيکويونه.) ketabton:com ته پورته شوی)

شپږځلوېشتم = ژبسمون(پښتو کې ناسم رانوتي ويونه، چې سم شوي دي)

اوه ځلوېښتم – پښتو ژبلار يا ګرامر ۲۰۲۰

اته ځلوېشتم – ژبسنوم (که غواړی دويم غزېدلې ليکنه) : له پخوانۍ ليکنې څخه نوی شوی او پوره غزېدلی ۲۰۲۰.

تازه ليکلې خو تراوسه کتابتون ته نه دې پورته شوي او دا د ځانله ليکنو په توګه له درې کاله را په ديځوا د تاند او په دا ورسته کې د دعوت او همداسې د نورو د ج څخه خوريږي او خواره شوي دي. په دې کتاب کې د پښتو ناسم ننوتي ويونه څېړل شوي ناسمونونو ته ګوته نيول شوي او په دلايلو روښانه شوي، چې ژبمينوالو لهپارهيې لوسته او ګوتنيونه اړيينه ده.

نهه ځلوېښتم – داسې څه له فلسفې ۲۰۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځوسم – ژبې مرې او نورې ليکنې ۲۰۲۰

ډا کټر شينوارى ليکني چېرته ميندلکيږي؟:

زما نږدې ۳۹ نه ډېر کتابونه په کتابتون ټکی کوم Ketabton.com زما د غزيز او ان د ښوونځي له وخت ملګري، خو له ما پوره ځوان ستانه مير زهير شينواري ځوي زما د ګران ځوان وراره ګل شمشاد زهير شينواري له خوا خواره شوي او هيله ده، چې دا نور به هم زر تزره راته خواره کړي، چې ډېره مننه ترې کوم.

د ډاکتر شينواري د پوهنيزو هلو ځلو له امله ستاينليکونه:

۱ – د افغانستان کلتوري ودې ټولنه. جرمني

۲ – د افغانستان کلتوري ټولمه کولن ميشنيش

اړيينه يادونه: د ښوونځي نهم ټولګي شميرپوهنې کتاب کې مې نوم ليکل شوى، خو ما په کې څه نه دي ليکلي.

د دولسم ټولګي له پاره يې پښتو او دري کتابونه ليکلي وو، چې هغه بيا په بل نامه چاپ شو او پوره ناسمونونه يې درلودل، پرته له هغو پوښتنو يا نور جملو اوبيونو يا حلونو څخه، چې هغه همغه د ډاکتر شينواري د ليکنې په کې پاتي وو او د ده نوم هم په کې نه وو. د پوهنې وزارت او تر جمهورريس پورې يې ليکنې ولېږلې، خو د نصاب استادانو په غوښتنه يې د نورو کارونو څخه ډډه وکړه، وايي، چې څه مې بې له دې هم نه شو کولى

.

.

.

.

(c) ketabton.com: The Digital Library

.

د ډاکتر ماخان میږي شینواري ژوند ته یوه لنډه کتنه

نوم: ماخان (په لومړي ځل یې نوم ،،میږی،، وو، چې
د رحمابابا لیسه کې نوملیکلو وروسته ماخان باندې
بدل شو)

د کورنۍ نوم : شینواری

د پلار نوم: ارواښاد نورالرحمان

د مور نوم: ارواښاده پستو

د نیکه نوم: ارواښاد حسن خان

د نیا نوم: ارواښاده صبربي بي

دزیږیدو کال :ډاکتر ماخان شینواری د ۱۹۴۶ ز ک د سپتمبر په ۱۵ نېټه زیږیدلی دۍ)دا خو هغه رسمي ز ک دۍ .سمه نیټه یې ۱۳۲۲ او ۱۳۲۰ ش ه کلونو منځ کې باید وي، خو تره مې وایي ۱۳۲۰ ه ک دۍ(

د زیږیدو ځای: ننگرهار د شینوارو د هسکې مېنې ولسولي په مورگې کلي کې زیږیدلی.د مورگۍ غارخلي کلي کې د لمنځتون استادانو څخه له قرانکریم تر پنجکتاب، خلاصه، مونیه، گلستان پورې، چې دا مو بیا په ښوونځې هم لوستل، لوستلي، خو بې له دې چې پوره پرې پوه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کليوالي ښوونځي :له ۱۹۵۱ تر ۱۹۵۴ پورې د هسکې مېنې
مورګۍ لومړني ښوونځي، چې دی يې هم د لومړنيو زوکوونکو له ډلې
څخه وو.

د رحمان بابا لېسه :له لومړي او بيا له دريم تر ۱۲
ټولګې پورې له ۱۹۵۴ تر۱۹۶۵ پورې.

دی د رحمان بابا ليسه کې له دريم تر ۱۲ ټولګي پورې د خپل ټولګې
اولنمره پاتې شوی.

۱۹۶۶ ز ک د کابل پوهنتون دطب پوهنځي په همدې
کال کې

۱۹۶۶ ز ک د سپتمبر مياشت د ښوونځي برس له لارې اتريش ويانا ته
تګ.

۱۹۶۶ تر ۱۹۶۷ کال پورې ويانا اړوند مودلينګ کې د
الماني يا ښه يې اتريشي ژبې او د ديارلسم ټولګي
لوست.

اکتوبر ۱۹۶۷ د وينا پوهنتون کې نومليکنه، چې د پوره زياتو ستونځو
سره په ۱۹۸۹ ز ک کال کې د ډاکترۍ په اخستلو بريالی شو(دا نو
پوره ستونځې دي).

له۱۹۸۷ ز ک تر ۱۹۸۸ ز ک د فبروري تر پای د دباندنيو چارو وزارت کې
مامور .

د ۱۹۸۸ مارچ څخه تر ۱۹۹۲ جون پورې په بون جرمني کې د افغانستان
جمهوريت سفارت کې د سفير دندې د شارژد افير)صفر نه وو (تر نوم
لاندې .

له هغې وروسته په جرمنې کې سياسي پناه.

د ۲۰۰۴ ز ک جون څخه د ۲۰۰۵ ز ک جنوري پورې د کابل علومو اکادمي
د پيداېښتي پوهنو څانګه کې دنده.

له ۲۰۰۸ ز ک د مارچ څخه د ۲۰۰۹ زک دسمبر پورې د رياضي څانګه
کې د پوهنې وزارت درسي نصاب کې دنده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخان شینواري بې کاره نه دی او لږ تر لږه له ۱۹ ۹۷ څخه همدا د کتابونو لیکلو او د ژباړې دنده په غاړه اخستې، چې خپل فکر تر شونې پولې پورې تازه وساتي .

ماخان میرې په ۱۹۷۲ کې له لرې د میرمن ښاپیرۍ سره واده شوی، چې د واده خبر ورته اتریش ویانا ته ورغلی .

ده د میرمن ښاپیری سره په ۱۹۶۳ ز ک کې کوزده کړې وه.

دوي ته لوي څښتن په اتریش ویانا کې د مای په شلم ۱۹۷۹ ز ک دوه بچیان وبخښل، چې څانګه او اباسین نومیږي .څانګه په المان کې د پوهنتون علمې همکاره هم وه او د حقوقو ډاکتره ده او اباسین ملي اقتصاد او ټولنیزه سایکولوژي لوستلې .

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library